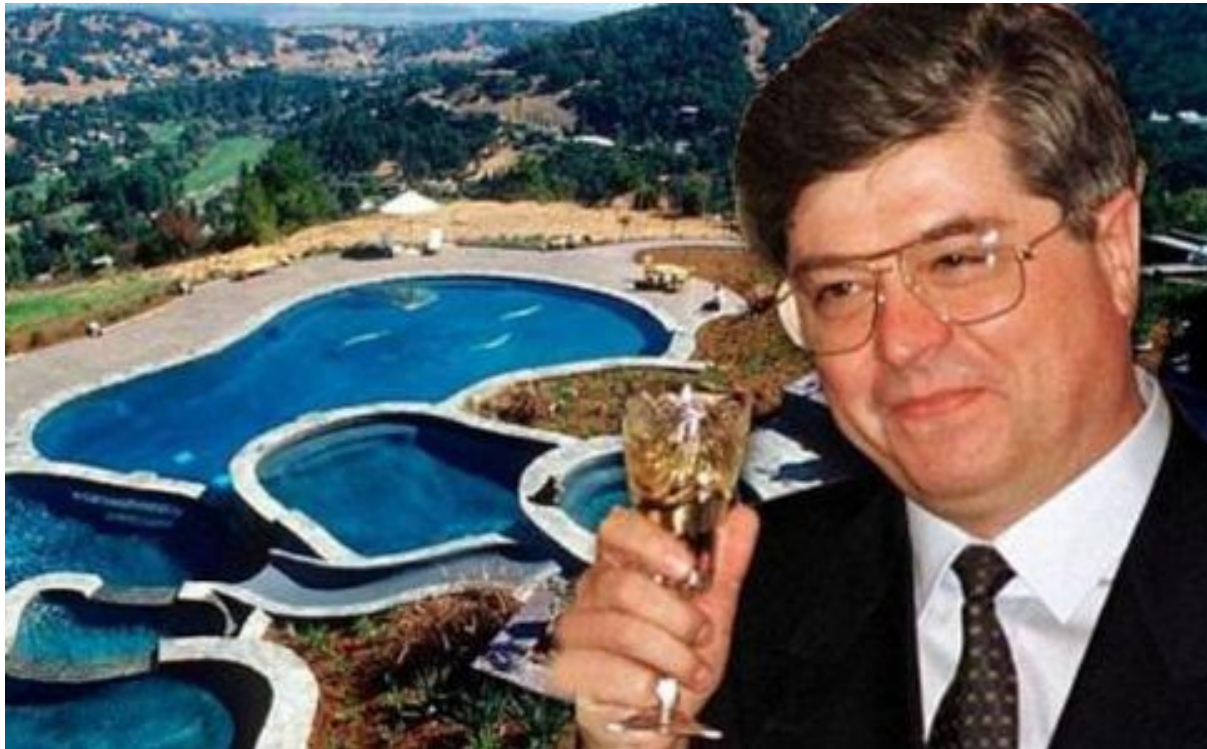

Правова природа, ество, сутність та історія корупції і корупційні діяння за законодавством України

*презентацію підготував: доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького,
кандидат юридичних наук, доцент **Джолос Сергій Вадимович***

*“ Я пригласилъ васъ, господа, съ тѣмъ,
чтобы сообщить вамъ пренепріятное извѣстіе:
къ намъ ѣдетъ ревизоръ...
Ревизоръ изъ Петербурга, инкогнито.
И еще съ секретнымъ предписаніемъ”.*

(Коллежскій Ассессоръ Н. Гоголь, “Ревизоръ”, 1836 г.)

Зміст

1. Поняття, сутність, єство та правова природа корупції
2. Всесвітня історія корупції
3. Корупція в Україні
4. Корупційні діяння за законодавством України
5. Основні засади боротьби з корупцією

1. Поняття, сутність, єство та правова природа корупції

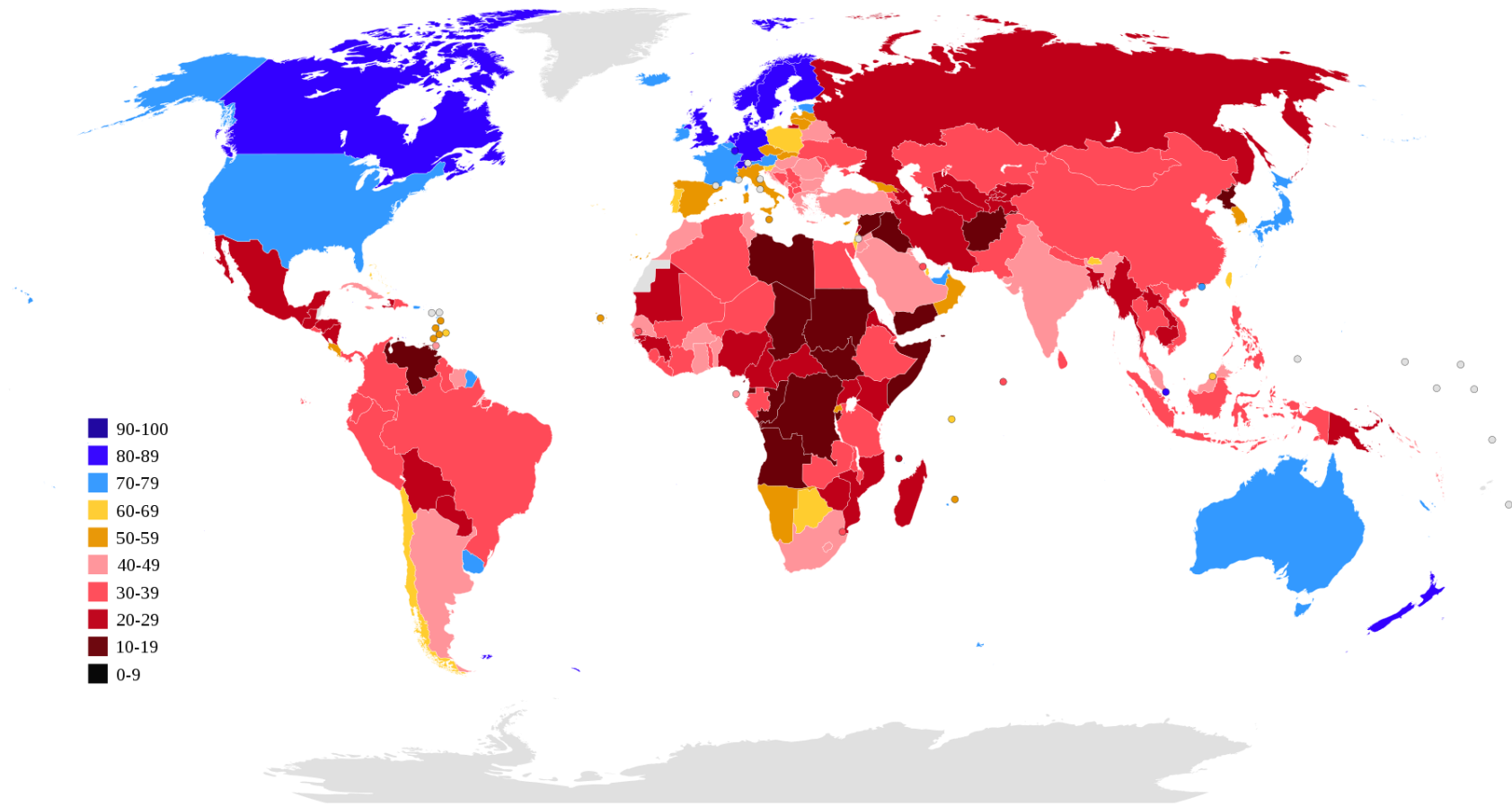
*“Порядна людина бере хабара
в одному-єдиному випадку –
коли випадає нагода.”*
(Габріель Лауб)

- Згідно з «Юридичною енциклопедією» в 6 т. за редакцією Ю.С. Шемшученка, **корупція** (від лат. corruptio – псування, розбещування, підкуп) – це діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на **протиправне використання** наданих їм повноважень для **одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.**

Професор Університету Конкордія **Arvind K. Jain** вказує, що **корупція** – це термін, який зазвичай позначає зловживання службовим становищем в особистих цілях, тобто використання посадовою особою своїх владних повноважень і довірених їй прав, а також пов'язаного з цим офіційним статусом авторитета, можливостей, зв'язків у цілях особистої вигоди, що суперечить законодавству і моральним настановам.

**Індекс сприйняття корупції за 2018 р.
(за даними Transparency International)**

Transparency International, Світовий банк та інші організації розуміють під корупцією зловживання довіреною владою заради особистої вигоди.

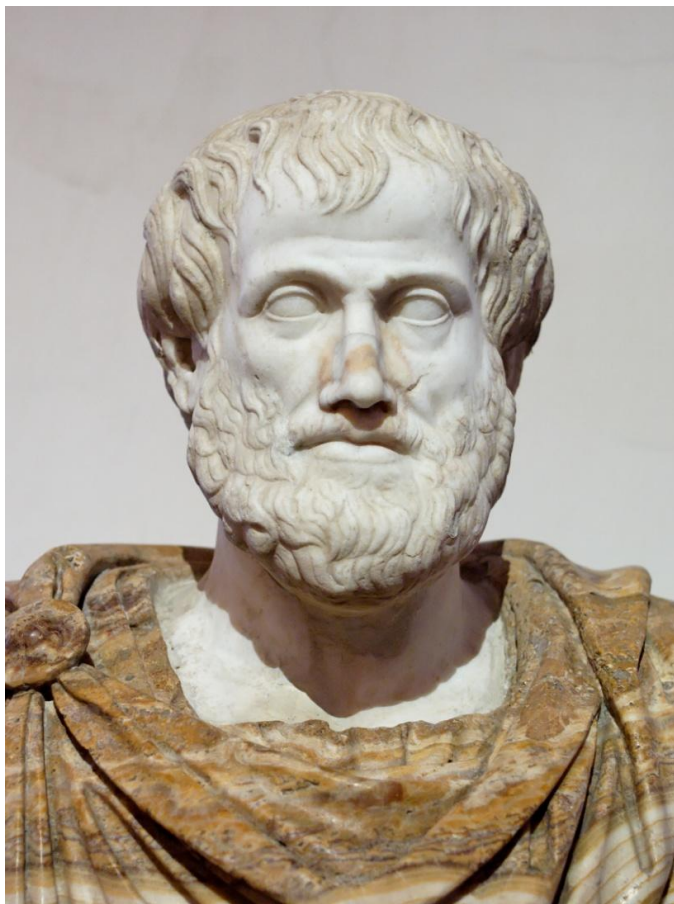
Закон України “Про запобігання корупції” від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII надає таке визначення корупції (абз. 6 ч. 1 ст. 1):

- **корупція** – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб **або** відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей.

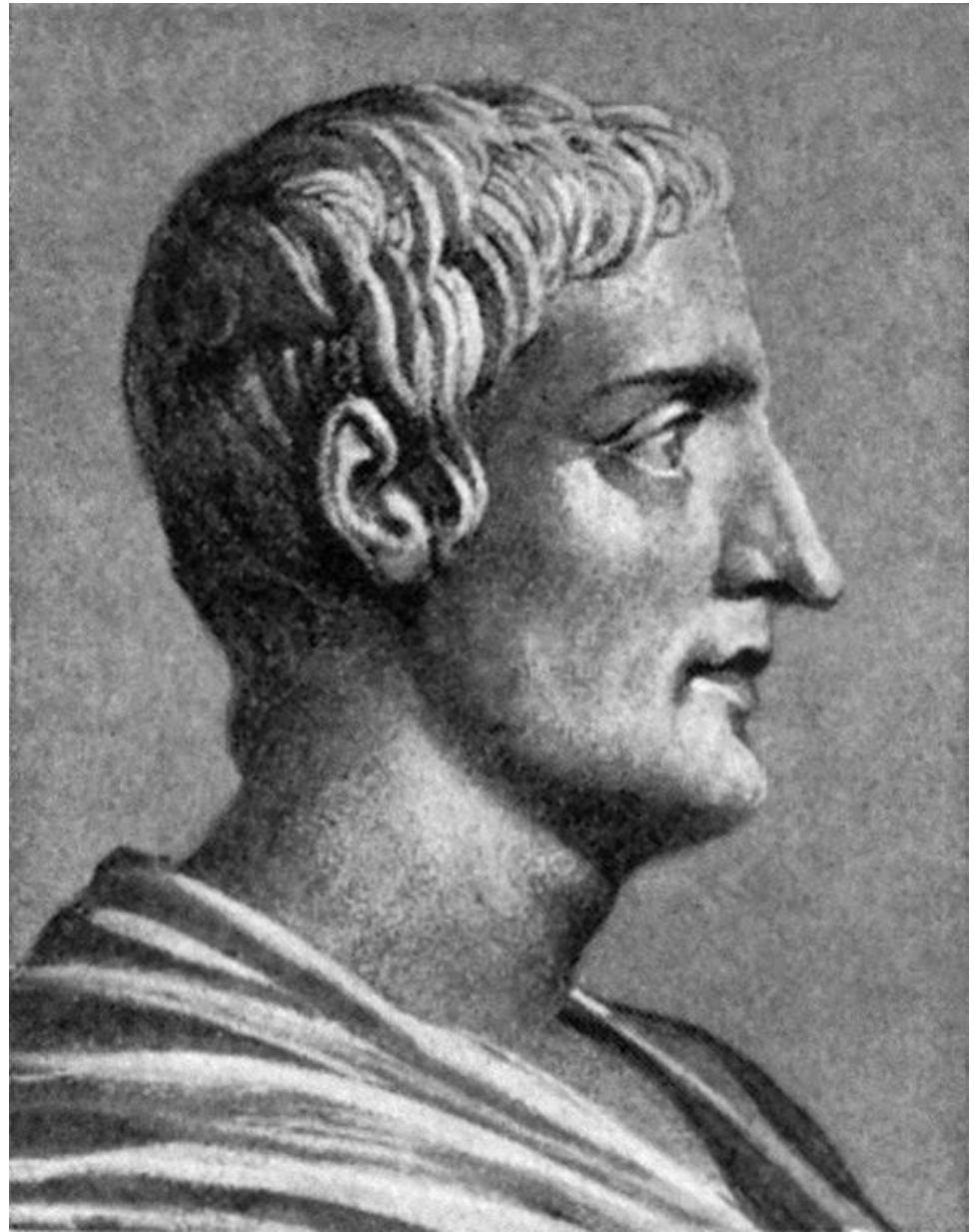
Аристотель (384-322 рр. до н.е.) поділяв форми держави на правильні і неправильні: у правильних формах держави правителі мають на увазі спільну користь, а при неправильних – тільки своє особисте благо.

Отже, корупція, як використання владного становища посадовцями в особистих цілях, характерна для неправильних форм держави.

- Також, Аристотель поділяв держави за кількістю правителів (правління одного, правління небагатьох, правління більшості).
- Тож, 3 правильними формами держави є монархія, аристократія, політія.
- 3 неправильними помилковими відхиленнями від них – тиранія, олігархія, демократія.

Публій (Гай) Корнелій
Тацит (бл. 56 – бл. 117)
стверджував:
**“Чим більше
корумпована держава,
тим більше в ній
законів”**.

В XVI ст. у праці “Міркування про добровільне рабство”
 Етьєн де Ля Босі (1530-1563) писав, що держава – це об’єднання тиранів, де
 вищі спираються на нижчих і водночас грабують їх; основа тиранії –
 ієрархічний корисливий зв’язок тирана та прислужників тиранії, кожен з яких
 хоче бути маленьким тиранчиком при великому тирані й урвати свою частку.

DISCOVRS
 DE LA
 SERVITVDE VOLONTAIRE

D'AVOIR plusieurs seigneurs aucun bien ie n'y
 voy;
 Qu'vn, sans plus, soit le maistre, & qu'vn seul
 soit le roy,
 ce difoit Vlyffe en Homere, parlant en
 public. S'il n'eust rien plus dit, sinon

5. *D'auoir plusieurs seigneurs aucun bien ie n'y voy,*
 c'estoit autant bien dit que rien plus; mais, au lieu
 que, pour le raisonner, il falloit dire que la domina-
 tion de plusieurs ne pouuoit estre bonne, puisque

VARIANTES

1. *D'auoir plusieurs seigneurs aucun bien ie ne voy:*
Qu'vn sans plus soit le maistre & qu'vn seul soit
le roy,
 « ce dit Vlyffe en Homere, parlant
 en public. S'il n'eust dit, sinon
D'auoir plusieurs seigneurs aucun bien ie ne voy,
 cela estoit tant bien dit que rien
 plus ». — Les variantes qui ont été
 relevées en notes sont extraites des
Memotres de l'Estat de France sous
Charles neufiesme, à moins d'indi-
 cations contraires.
 7. « pour parler avec raison ».

Крайніх форм корупція набуває у т.зв. “**Мафіозній державі**”, тобто за існування такої моделі державного управління, коли **корупція пронизує всі ешелони державної влади, аж до симбіозу між державним апаратом та організованою злочинністю.**

Прикладами “Мафіозних держав” вважаються: Італія часів Берлусконі, Росія часів Путіна, частково визнана держава Косово, Мексика, Мальта, Болгарія, Гвінея-Бісау, Чорногорія, М’янма, Україна, Венесуела тощо.

2. Всесвітня історія корупції

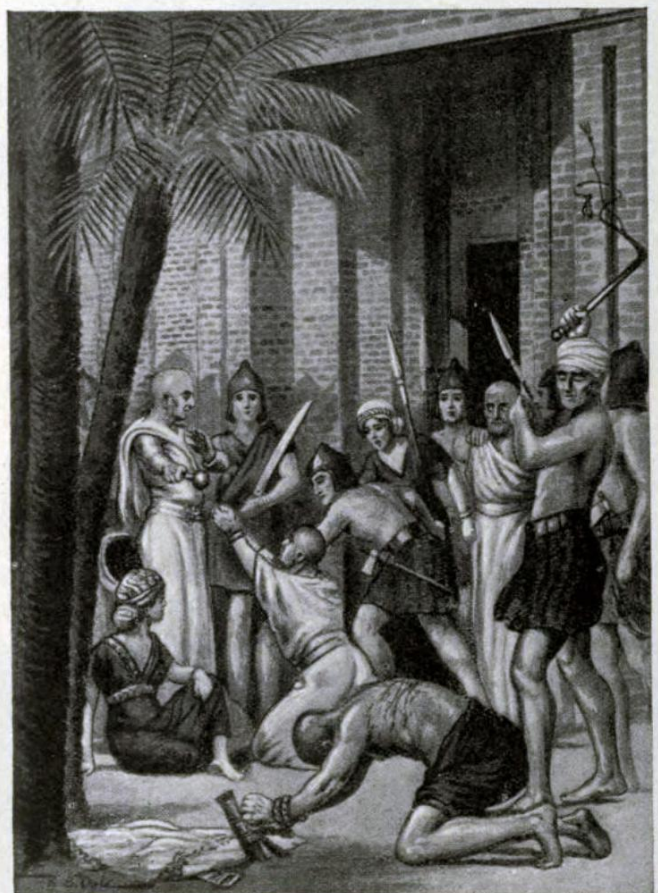
“Держава – це я!”

(Людовік XIV, Король-Сонце)

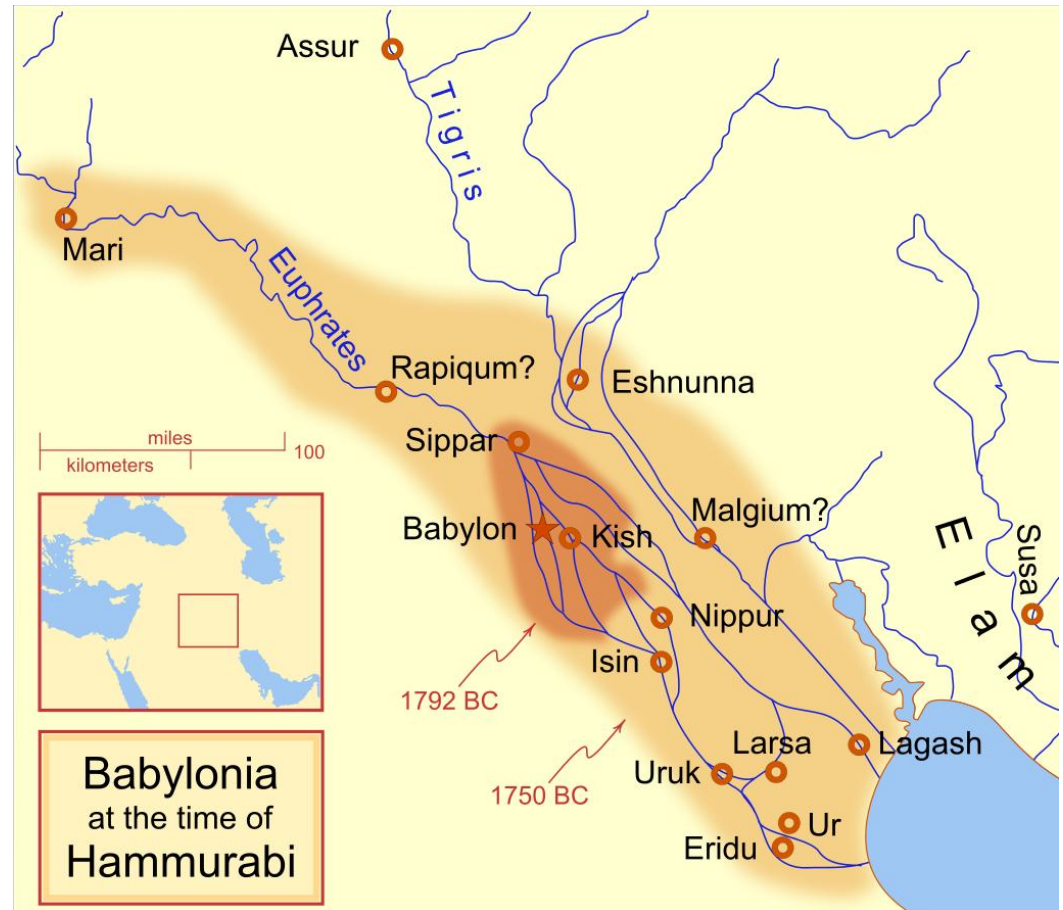
Першим борцем з корупцією вважається Урукагіна, шумерський цар міста-держави **Лагаш** у другій половині XXIV ст. до Р.Х.

Показові і жорстокі покарання не викоринили корупцію, хабарництво і дрібні розтррати залишалися масовим явищем.

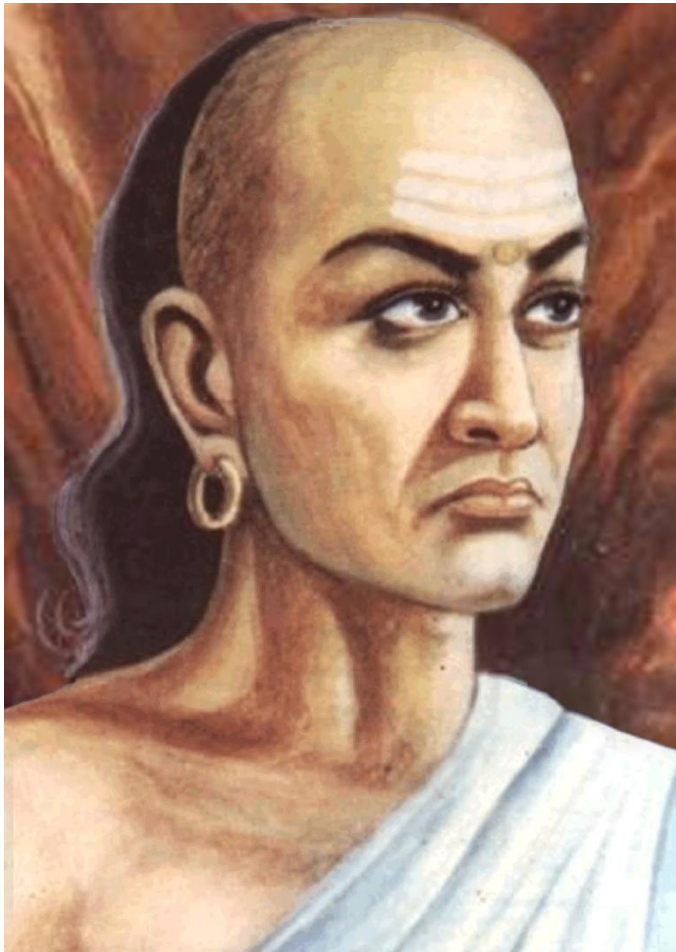

Painted specially for this work.

THE REFORMS OF URUKAGINA.

Першою науковою працею, що зачіпала проблеми корупції, був трактат “Артхашастра” брахмана **Каутильї** (бл. 370-283 рр. до н.е.). Автор доходить висновку, що *“Майно царя не може бути, хоч трохи, не привласнене особами, що відають цим майном”*.

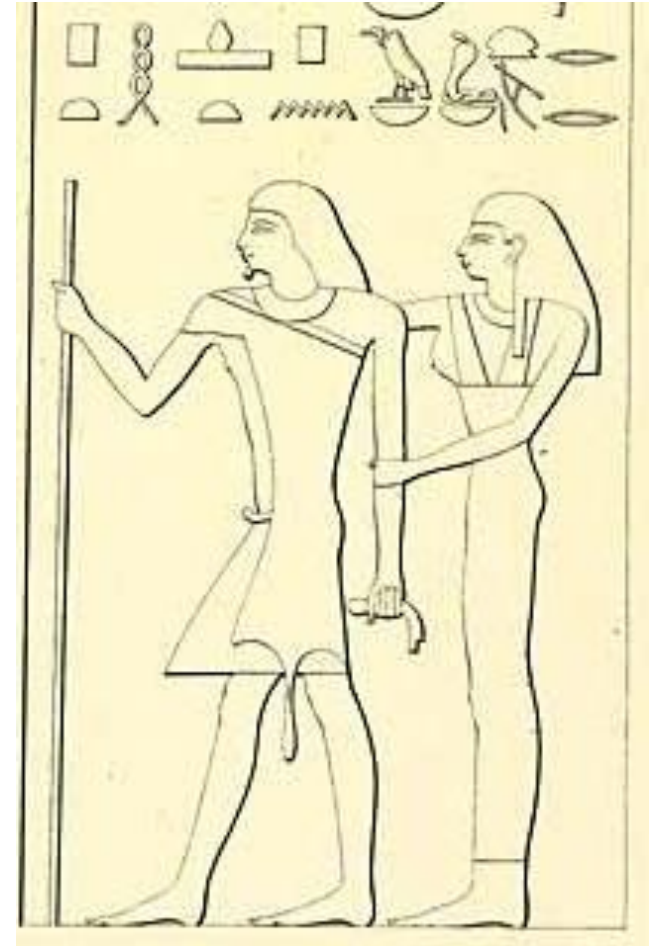
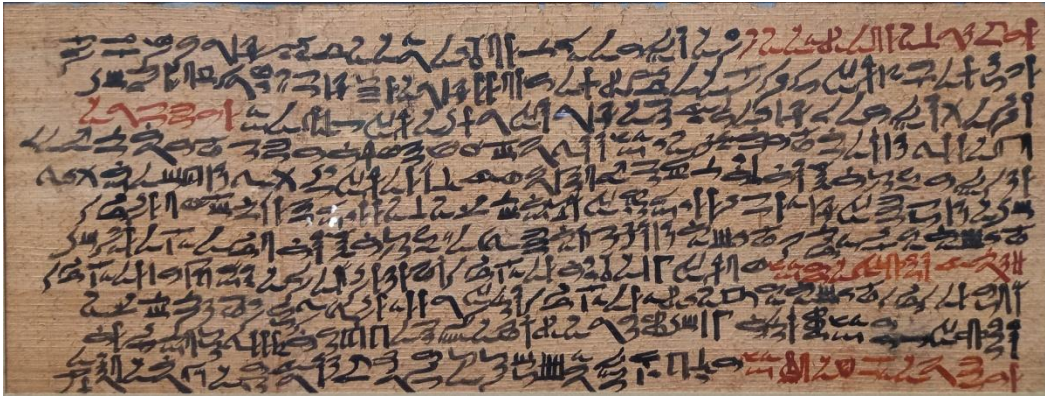

Корупція набула великого поширення у **Стародавньому Єгипті**, де склався великий **бюрократичний апарат** чиновників, котрі чинили **беззаконня і сваволю** щодо вільних селян, ремісників і навіть воєнної знаті.

У творі “Повчання Птаххотепа” (між 2425 і 2375 рр. до н.е.) сказано:

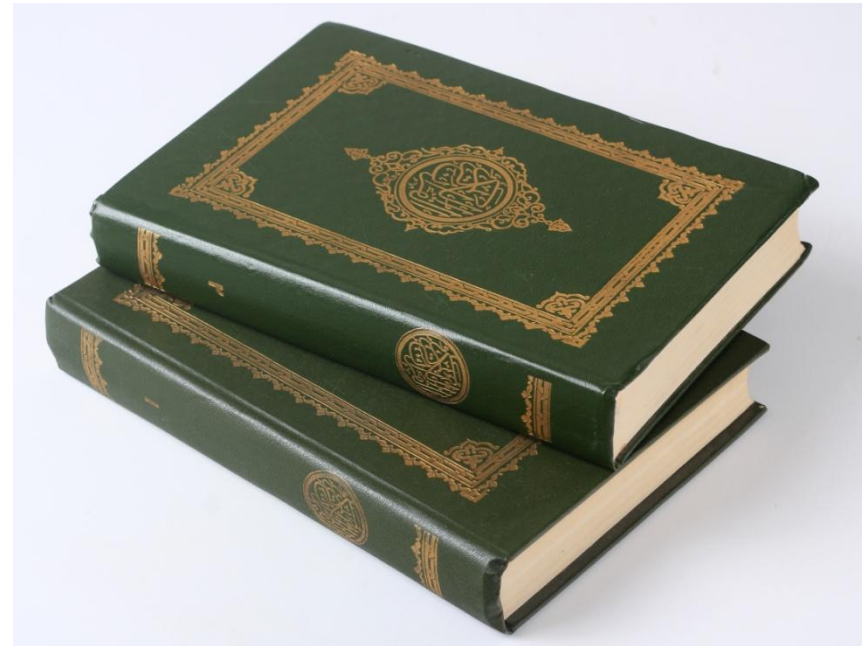
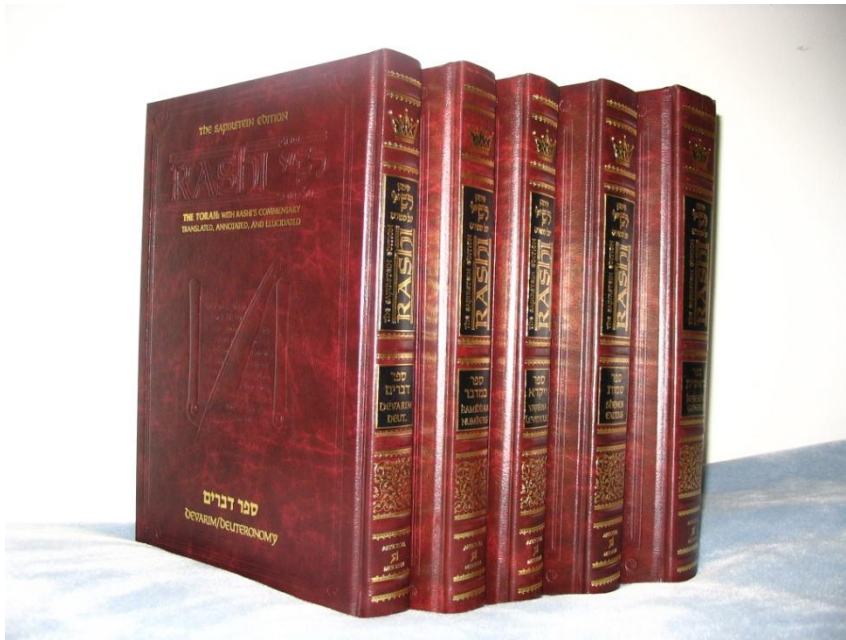
“Гни спину перед начальством, тоді твій дім буде в порядку, твоя платня буде справною, бо погано тому, хто чинить опір начальнику, але легко жити коли він благоволить”.

Нормальному життю Стародавнього світу особливо дошкуляла **продажність суддів**, яка породжувала **незаконний перерозподіл майна** і прагнення вирішувати **спори поза правовим полем**.

У **П'ятикнижжі Мойсея** сказано: “Дарів не приймай, бо дари сліпими роблять зрячих і перетворюють справу правих” (Вих. 23:8, Втор. 16:19).

У **Корані** сказано: “Не привласнюйте незаконно майна одне одного і не підкупайте суддів, щоб навмисно привласнити частину власності інших людей” (Коран 2:188).

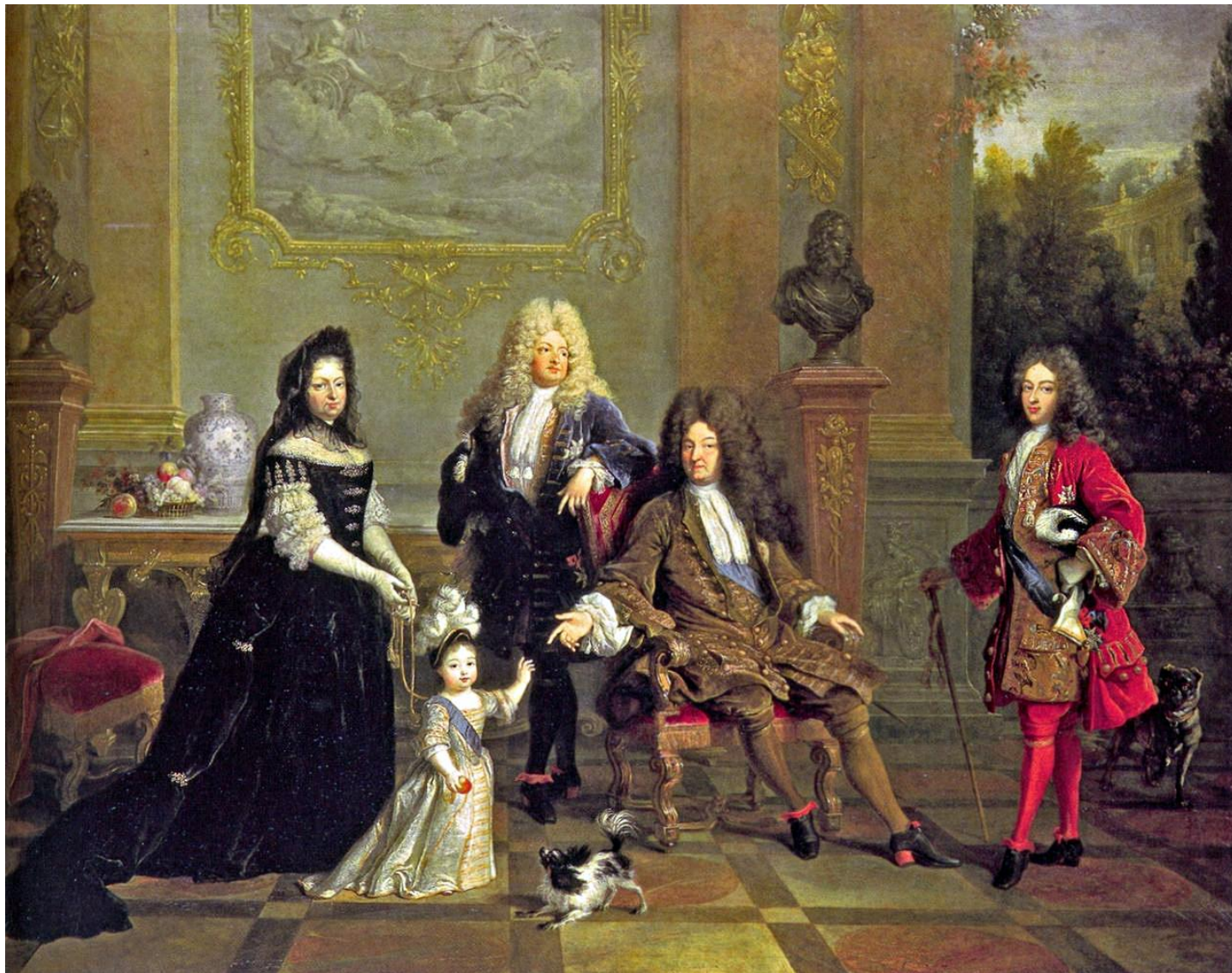
У давньоримських **Законах XII таблиц** (451-449 рр. до н.е.) термін **“corruptere”** починає використовуватися у значеннях **“змінювати за гроші показання в суді”, “підкупати суддю”**: **“Невже ти будеш вважати суворою постановою закону, що карає смертною карою того суддю чи посередника, котрі були призначені при судоговорінні, (для розгляду справи) і були викриті при тому, що прийняли грошову мзду по (цій) справі?”**

Нікколо Макіавеллі (1469-1527) у книзі “Державець” (1513 р.) порівнював корупцію з чахоткою: “лікарі кажуть, що спочатку цю хворобу важко розпізнати, але легко вилікувати; якщо ж вона запущена, то її легко розпізнати, але важко вилікувати...”.

Найвищого розквіту корупція досягла за часів абсолютної монархії у Франції, у т.зв. “Великий” і “Галантний” Вік (XVII – XVIII ст.)

У XVII – XVIII ст. посади засновувалися за примхою і сваволею короля: станом на 1660 р. у Франції, при населенні в 20 млн. осіб, нараховувалося 45000 різноманітних посад; при цьому, безпеку короля постійно охороняли 10000 солдат, а комфорт забезпечували 4000 слуг.

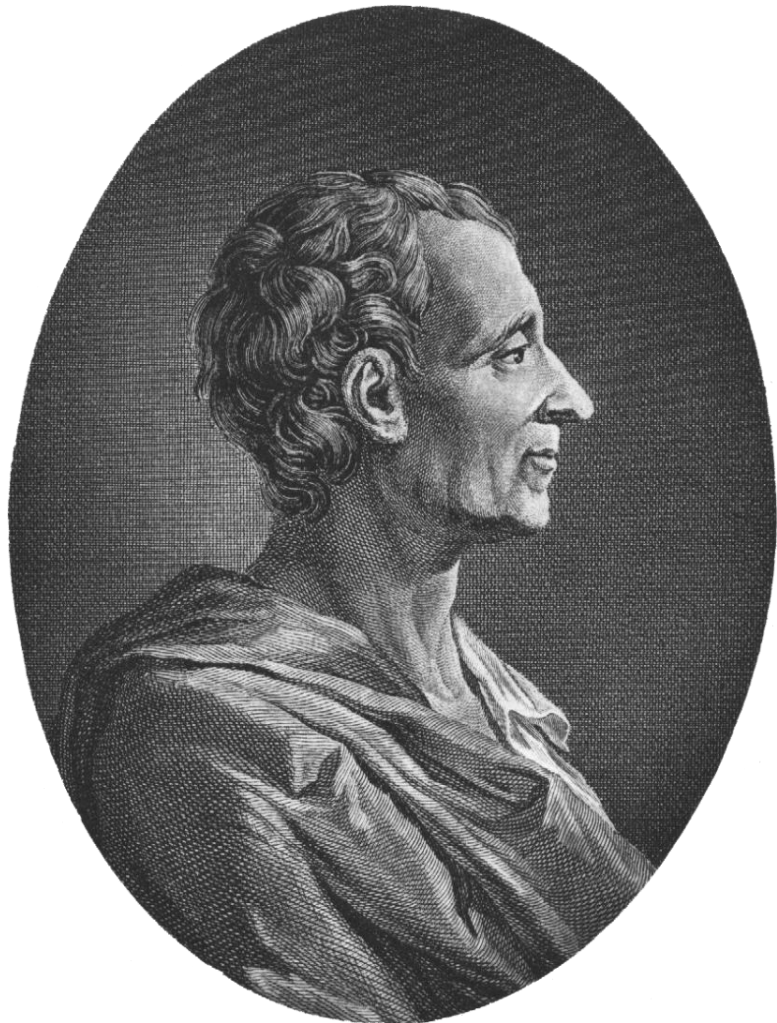
- За часів Людовіка XIV (1638-1715) у Франції існували, зокрема, і такі придворні посади:
- Хранитель королівської трості;
- Хранитель королівської перуки;
- Хранитель королівської нічної вази;
- Ординарний хранитель галстуків короля;
- Капітан кімнатних левреток тощо.

У XVII – XVIII ст. у Франції **посади продавалися і купувалися**, адже в умовах нерозвинутих інститутів держави, їх власнику часто доводилося за власний рахунок забезпечувати роботу ввіреного підрозділу, що було під силу тільки багатій і знатній людині.

Наприклад, легендарний Шарль Ож'є де Батс де Кастельмор, шевальє **д'Артаньян** (з 1665 р. – граф де Кастельмор, д'Артаньян) (1611-1673) у 1656 р. для того, щоб купити посаду гвардійського капітана за 80000 ліврів, продав свою посаду лейтенанта гвардійському прапорщику Фрассі, а свою посаду “капітана маленьких собачок для полювання на косуль” – губернатору Мезьєра д'Естраду. Пізніше, д'Артаньян за дешево продав свою посаду капітана гвардії знаменосцю гвардії кардинала Мазаріні і перейшов у роту королівських мушкетерів на посаду підпоручика. Чин капітан-лейтенанта першої роти королівських мушкетерів за 200000 ліврів д'Артаньян зміг купити тільки в 1667 р.

За часів Старого режиму, у Франції, також, **посади можна було й успадкувати**.

- Так, наприклад, у 1716 р. Шарль Луї де Секонда, барон де ля Бред і де **Монтеск'є** успадкував від свого дядька посаду **президента парламенту** (голови вищого суду) Бордо.

У Франції XVII-XVIII ст. скрізь процвітало кумівство: так, наприклад, королівські мушкетери Арман де Сіллег д'Атос д'Отвель, Ісаак де Порто та Анрі д'Арамітц приходилися племінниками капітан-лейтенантну Жану Арману дю Пейре графу де Тревілью, а гвардійський капітан Олександр дез Ессар – шурином чи зятем.

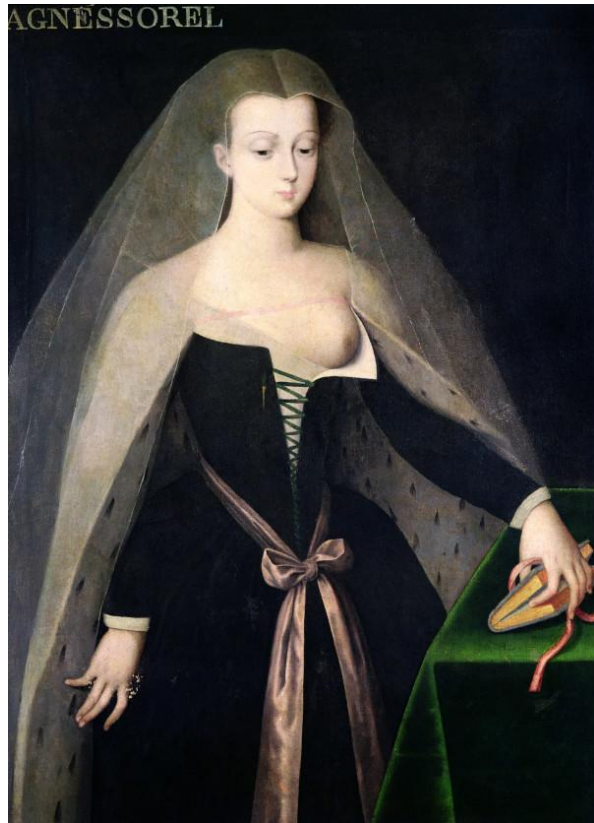

Як галантний кавалер, Людовік XIV знав, що “бажання жінки – закон”, тому **численні фаворитки**, на кшталт Франсуази-Атенаїс де Рошешуар де Мортемар де Тонне-Шарант маркізи де Монтеспан, постійно спустошували казну і втручалися у політику.

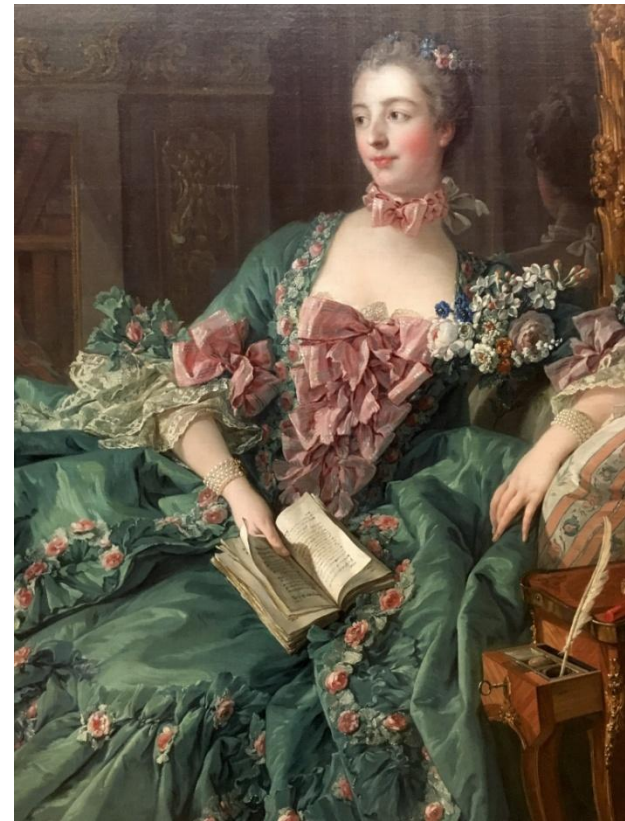

З часів Карла VII (точніше, з 1444 р.) і до кінця правління Людовіка XV (1774 р.) у Франції існувала посада “Офіційної фаворитки”, що відкривала її власниці небачені можливості щодо отримання маєтків, накопичення багатств, розпорядження скарбницею Франції і втручання в політику.

*Агнес Сорель,
Дама де Боте –
офіційна фаворитка Карла VII.*

*Жанна-Антуанетта де Пуассон,
маркіза де Помпадур –
офіційна фаворитка Людовіка XV.*

Опозиція придушувалася. Дуелянта графа де Монморансі-Бутвіля та заколотників графа де Шале, герцога де Монморансі, графа де Марійяка, маркіза де Сен-Мара кардинал де Рішельє відправив на ешафот. Кардинал Мазаріні арештував радника Бруселя, герцога де Вандома, герцога де Бофора, учергове вислав герцогиню де Шеврез і герцогиню де Монбазон...

“Дайте мені шість рядків, написаних рукою найчеснішої людини, й я знайду в них те, за що її можна повісити.”

Герцог Жан Арман дю Плессі кардинал де Рішельє
(1585-1642)

“Слід вважати всіх людей чесними, але жити з ними слід як з шахраями.”

Кардинал Джуліо Мазаріні
(1602-1661)

Кульмінацією антиурядових смут і заворушень епохи **Фронди (1648-1653)** стала битва в Сен-Антуанському передмісті Парижу 2 липня 1652 р. **Перемога монархії над Фрондою** ознаменувала торжество абсолютизму.

Жодного механізму стримувань і противаг не існувало.

За 5 століть існування (1302-1789 рр.), Генеральні Штати (вищий станово-представницький орган на кшталт парламенту) збиралися лише 34 рази, з них 21 раз – ще у XIV столітті.

За часів абсолютної монархії, **Генеральні Штати жодного разу не скликалися впродовж 176 років (!!!) – між 1613 і 1789 роками.**

Головним корупціонером Франції у XVII ст. був **Ніколя Фуке**, віконт де Мельон і де Во, маркіз де Бель-Іль, котрий купив у 1650 р. посаду головного прокурора Паризького парламенту, а в 1653 р. став суперінтендантом фінансів, тобто **сполучив в одних руках посаду міністра фінансів і наглядача за нею**, що дало йому змогу витратити шалені кошти на палаци, свята, коханок і шпигунів.

Ніколя Фуке (1615-1680)

Палац Во-ле-Віконт, 1656 р.

У 1661 р., під час свята в Во-ле-Віконт, Людовік XIV був розлючений розкішною палацу, пихатістю і багатством Ніколя Фуке і наказав д'Артаньяну заарештувати його. Для того, щоб перевершити у розкоші Фуке, у 1661 р. Людовік XIV розпочинає велике будівництво у Версалі. На будівництво Версальського палацу впродовж 20 років, з 1661 по 1682 рр., витрачалося до 13% бюджету Франції. Загальний кошторис витрат склав від 25 до 82 млн. ліврів. Згідно з відношенням витрат до бюджету Франції, у сучасних цінах це мінімум 260 мільярдів євро.

Розкіш, банкети, дива, бали і розваги забезпечували добровільно-примусову присутність при дворі у Версалі аристократії, що давало змогу Людовіку Великому повністю контролювати французьке дворянство. Версаль став зразком для палаців Петергоф Петра I і Сан-Сусі Фрідріха II.

Численні **війни** (Деволюційна війна 1667-1668 рр., Голландська війна 1672-1678, Війна Аутсбурзької ліги 1688-1697 рр., Війна за Іспанську спадщину 1701-1714 рр.) спустошували казну.

Довільні, численні і високі податки ставили податне населення на межу виживання. Особливо дошкуляли **габель** (податок на сіль та інші сировинні товари), **шампар** (оброк у вигляді частини врожаю, від 1/20 до 1/4 частини), **талья** (земельний податок) та ін.

Відкупники купували у держави право стягувати податки і збирали з населення у 3-4 рази більше податків, ніж надходило у казну.

18 жовтня 1685 р. Людовік XIV видав **Едикт Фонтенбло**, яким скасував Нантський едикт 1598 р., яким Генріх IV гарантував свободу віросповідання.

В епоху абсолютизму були вельми поширені “Lettre de cachet” (дослівно “Лист з печаткою”) – наказ про позасудовий арешт людини у вигляді королівського листа з печаткою, при цьому, у вже підписаних документах залишалося пусте місце, де можна було вказати ім’я будь-якої людини.

Mons. Dabadie — Je vous fais cette lettre, pour vous dire de recevoir dans mon Chateau de la Bastille des Marmontel — et de le relâcher jusqu'à nouvel ordre de ma part. Dieu est je prie Dieu qu'il vous aie. Mons. Dabadie — et de faire garde. Écrit Versailles le 27. Decembre 1789.

[Signature]

[Signature]

Девізом Людовіка XV стали слова маркізи де Помпадур:
“Після нас хоч потоп”.

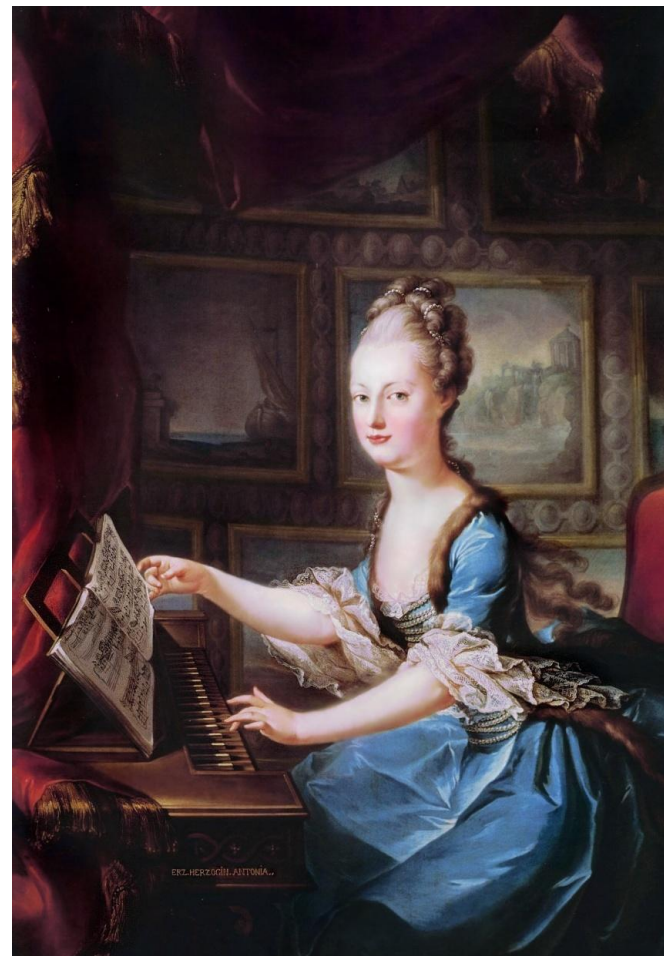
Життя простолюдинів було тяжким і недовгим, зате цікавим.

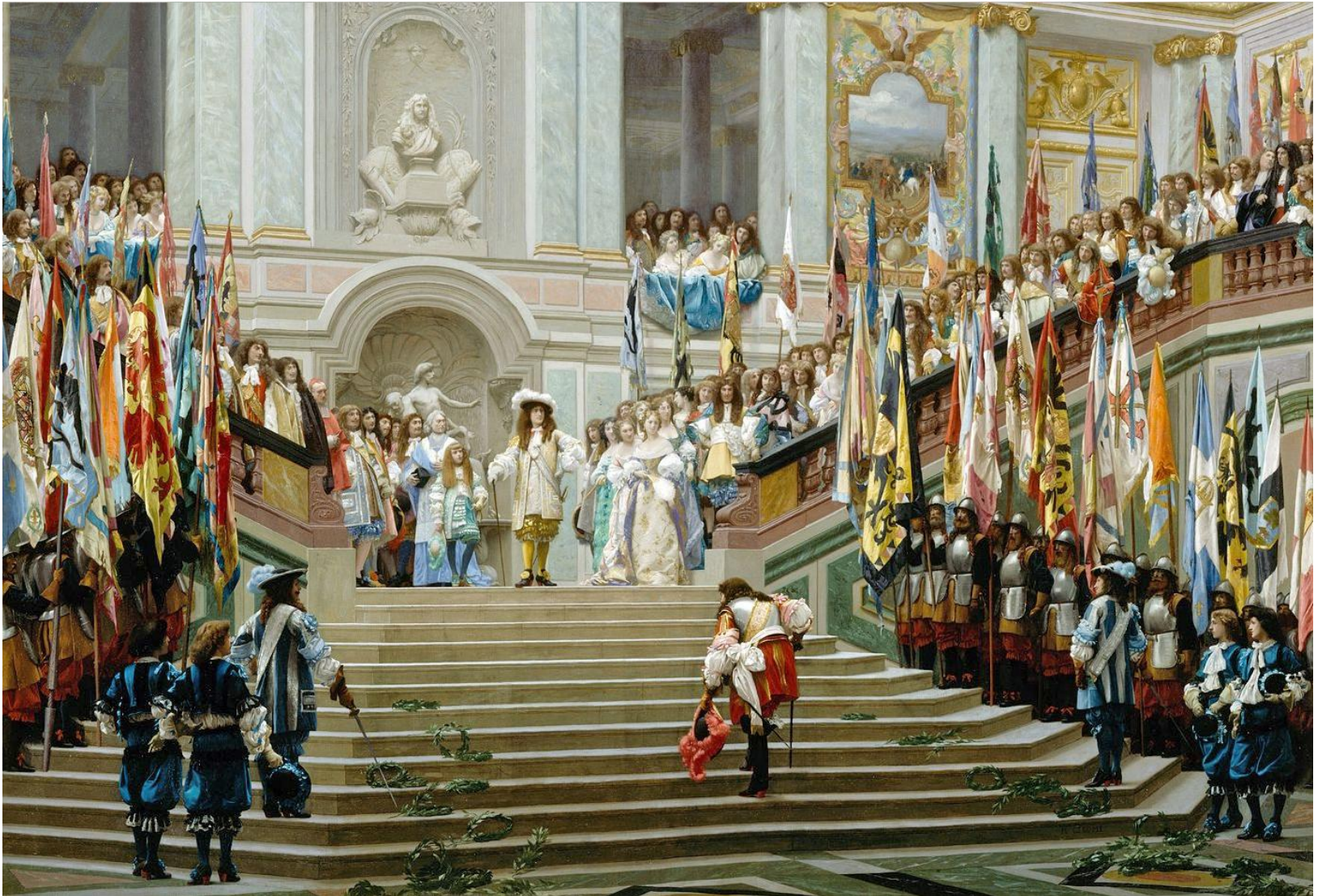
Внаслідок неврожаїв і експорту зерна у Франції у XVIII ст. часто траплявся голод, на що королева **Марія-Антуанетта** зауважила:

“Якщо у них нема хліба, хай їдять тістечка”.

Королева, кардинал Луї де Роган, графиня де Ламотт-Валуа у 1785-1786 рр. були замішані у **скандал з кольє** вартістю бл. 2 000 000 ліврів.

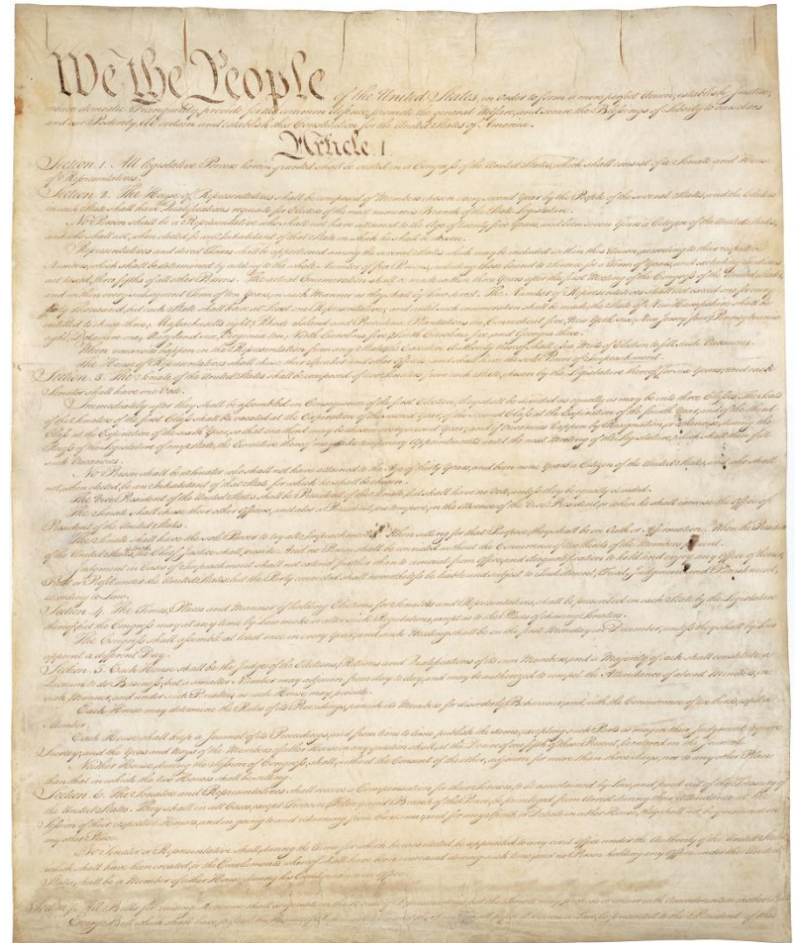
Тим не менше, незважаючи на кричущий рівень корупції і сваволі владарюючих, у XVII – XVIII ст. Франція була наймогутнішою і найвеличнішою державою Європи.

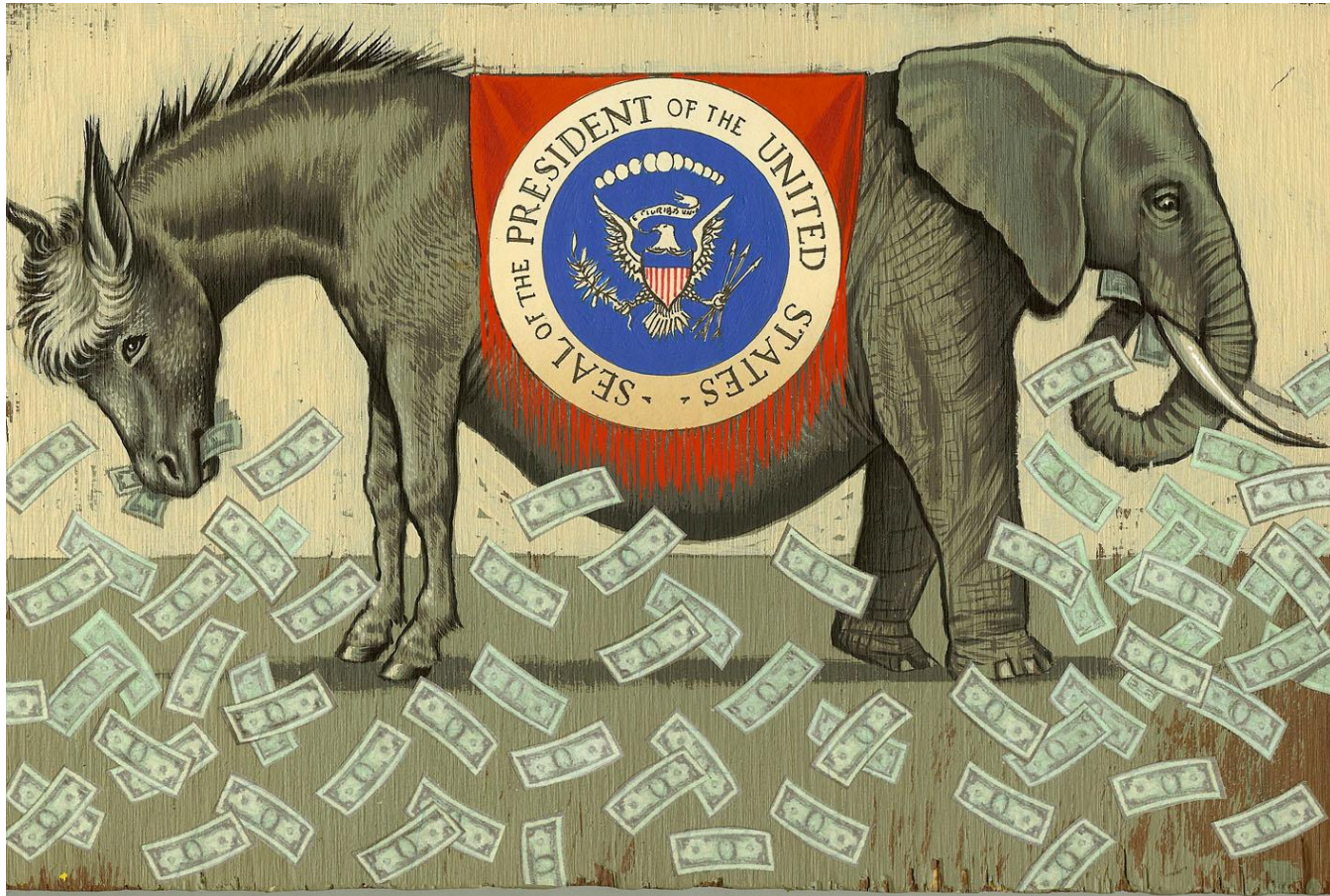
З кінця XVIII ст., зокрема з часів Французької революції, утвердилася теза про те, що державна влада існує для блага підвладних їй людей, які утримують уряд в обмін на неухильне дотримання законів чиновництвом. Це, однак, не врятувало сотні тисяч невинних жертв від жахів **Якобінського терору 1793-1794 рр., **Революційних і Наполеонівських війн** та не завадило **розквіту корупції, спекуляцій банкірів, фінансових махінацій і бід при Директорії** (1795-1799).**

Отримання хабара, поряд зі зрадою, є одним з двох злочинів, прямо передбачених Конституцією США 1787 р. як підстава для імпічменту президента.

У XIX – XX ст. посилюється державне регулювання і влада чиновництва, зароджується великий приватний бізнес, розпочинаються процеси “скупки держави” великим капіталом, виникає партійна корупція, коли великі фірми та транснаціональні корпорації платять за лобіювання своїх інтересів не окремим політикам, а політичним партіям загалом.

Формула корупції професора Роберта Клітгаарда:

Корупція = Монополія + Свобода дії – Підзвітність.

- У другій половині **XX** ст., в умовах глобалізації корупція стає міжнародною проблемою, ТНК масово підкупають найвищих посадовців різних країн світу, лібералізація у колишніх соціалістичних державах у **1990-х рр.** супроводжується кричущими службовими зловживаннями.
- У випуску від 31 грудня 1995 р. “The Financial Times” оголосила **1995** рік “Роком корупції”.
- У **2003** р. була прийнята Конвенція ООН проти корупції.
- **9 грудня** проголошено Генасамблеєю ООН Міжнародним днем боротьби з корупцією.

3. Корупція в Україні

*“Ну є в українців така привичка...
засіювати новий кабінет, коли приходять,
хто копійками, хто гривнею, хто долларом”.*

(Ігор Степанович Зварич, суддя, голова Львівського
апеляційного адміністративного суду, 2008 р.)

Корупція в Україні має давні і славні традиції.

Першим великим вітчизняним корупціонером, ім'я якого зберегла Історія, був перший Великий князь Київський з династії Рюриковичів – Ігор (бл. 878-945), який відзначався сваволею під час збору данини, за що і був убитий древлянами.

Великий князь Ігор
(Царський Титулярник, 1672 р.)

Страта Ігоря древлянами.

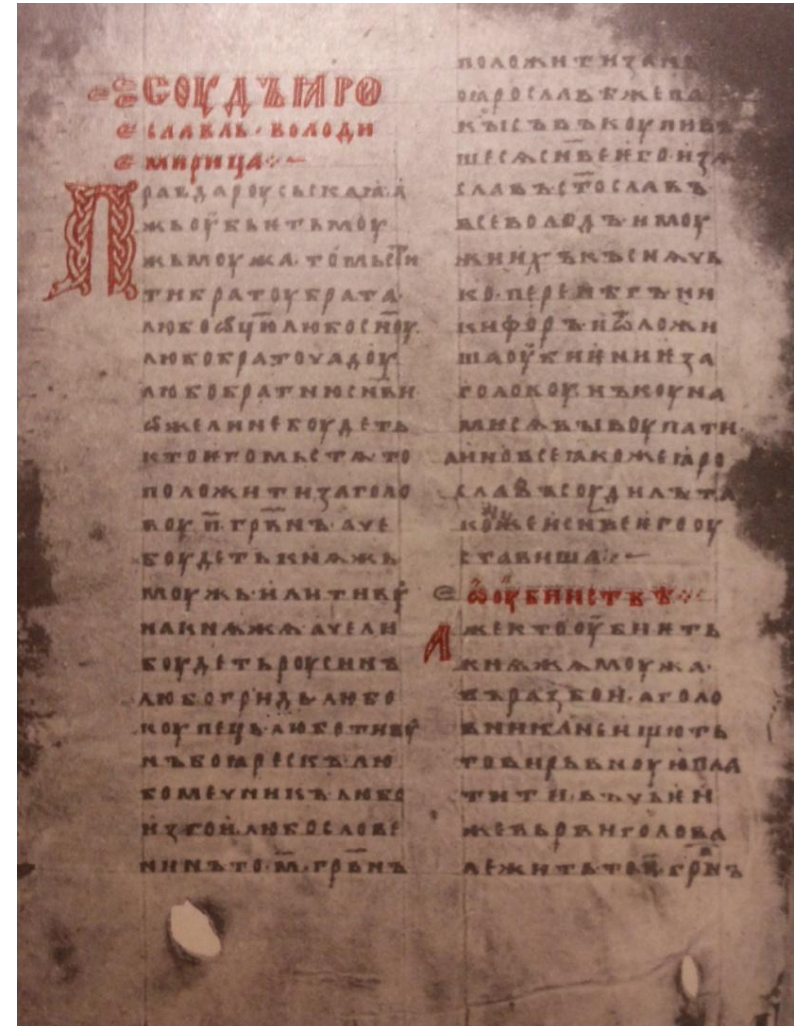
У 945 р. княгиня **Ольга** помстилася древлянам за вбивство її чоловіка, Ігоря (спалила їхню столицю Іскоростень і стратила їх князя Мала), а тоді провела податкову реформу: чітко визначила розмір полюддя, а також місця, строки і періодичність сплати данини – погости, оброки й устави.

*Княгиня Ольга
(893/920-969)*

*Влаштування Ольгою погостів і обкладання даниною населення
(Мініатюра з Радзивілівського літопису, кінець XV ст.)*

Започаткована **Ярославом Мудрим**, “Руська правда” XI-XII ст., передбачала **“кормління”** – спосіб утримання посадових осіб, за яким князівська адміністрація утримувалася за рахунок місцевого населення упродовж періоду служби. “Кормління” породжували сваволю та зловживання місцевих властей, що були зацікавлені у збагаченні за період перебування у “кормліннях”.

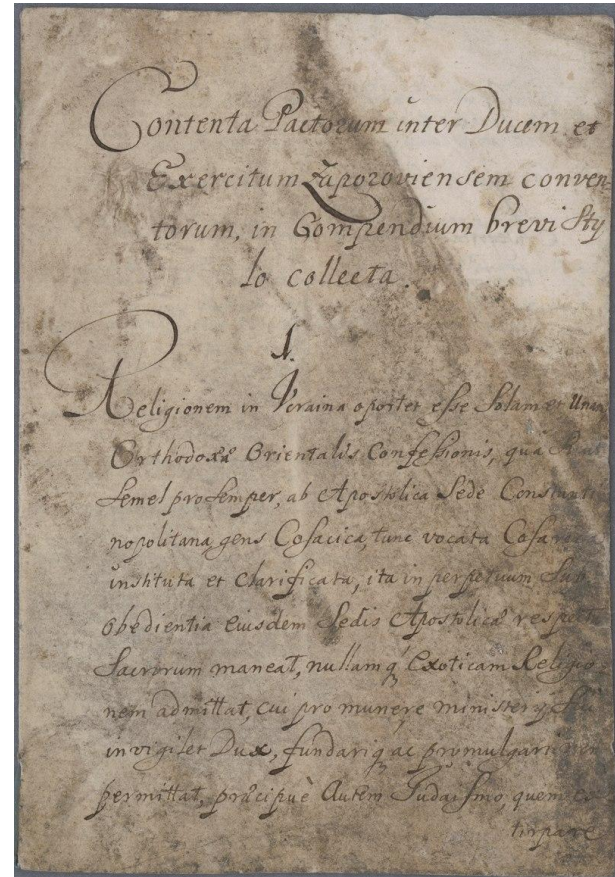

Стаття Х Конституції Пилипа Орлика 1710 р. забороняла корупцію і хабарництво:

*“Ясновельможний гетьман... має дбати про лад у Вітчизні Запорізькій...
щоб... не чинилися збиткові тягарі, податки, пригнічення та зди́рства...*

Найбільше ж на людей бідних чинять утиски і зди́рства та пригнічують їх тягарями владолюбні хабарники, які... через ненаситну пожадливість прагнуть потрапити в уряди... для свого збагачення.

Вони спокушають серце гетьманське, і завдяки корупції... всупереч справедливості і закону... обіймають... посади. Тому остаточно постановляється, щоб Ясновельможний гетьман... подарунками та респектами не спокушався, нікому за хабарі в урядах... посад не давав...”

За часів незалежності, в Україні відбулася низка гучних **корупційних скандалів**. Нев'яную славу стяжали **суддя-колядник І.С. Зварич, суддя-стрілок О.М. Буран, суддя-“капітан Флінт” М.О. Чаус** та багато-багато інших високопосадовців. Безліч корупціонерів, чий “подвиги” безслідно канули в Літу, так і не увійшли до Історії.

“Українським Данко”, котрий пожертвував собою, аби вказати шлях іншим, став **5-й Прем'єр-Міністр України**, кавалер Ордену князя Ярослава Мудрого, **П.І. Лазаренко**, який вкрав і перевів у США бл. \$ 200-320 млн. та увійшов до десятки найкорумпованіших державних діячів світу.

Серед найгучніших поточних справ – **затримання САП і НАБУ Голови Верховного Суду України, д.ю.н., проф. В.С. Князева** у 2023 р. за підозрою в отриманні хабара у \$ 2,7 млн.

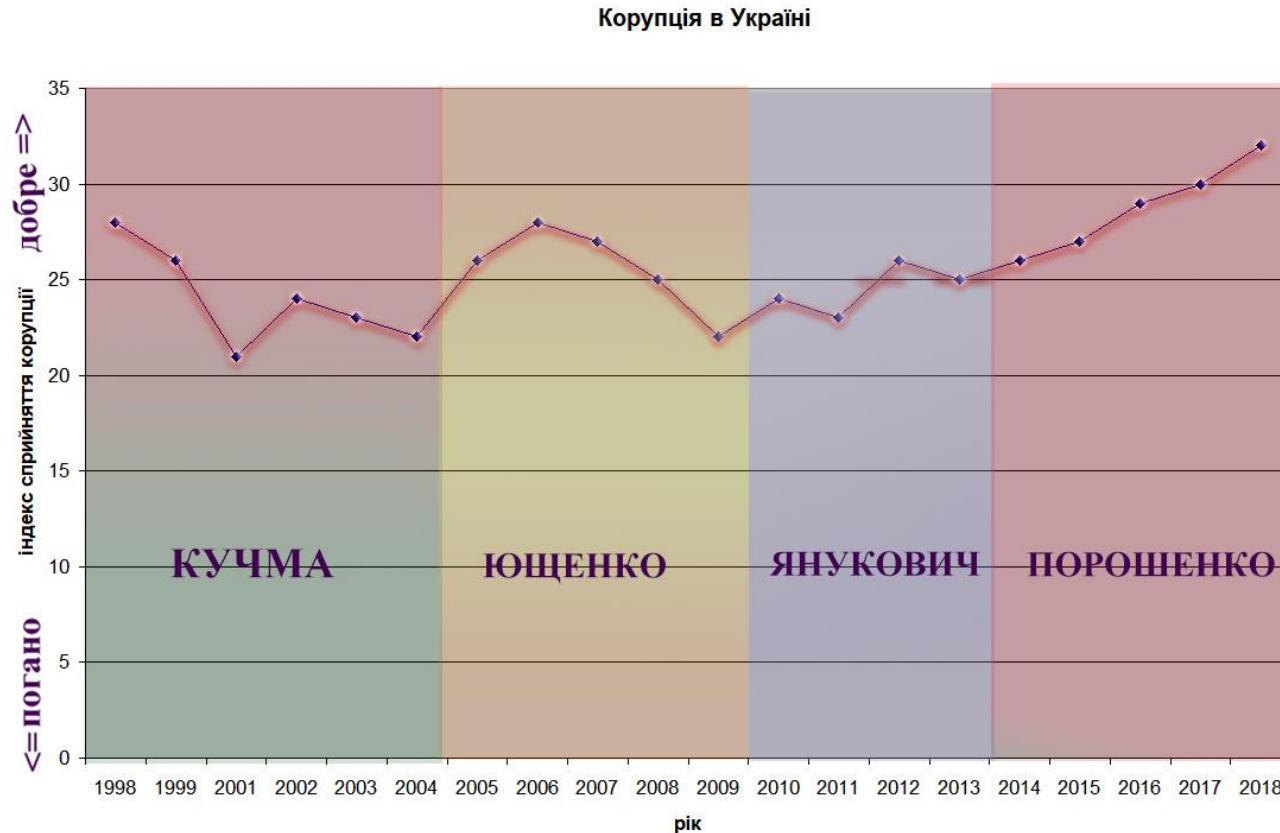

У серпні 1995 р. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва провів опитування щодо корупції:

41,8 % респондентів заявили, що корупція «є ганебним явищем, яке не має об'єктивних підстав»;

36 % відповіли, що корупція є «складовою суспільних традицій».

100-бальний **Індекс сприйняття корупції** в Україні за 1998-2018 рр.
(100 балів – дуже чисто, 0 балів – дуже високий рівень корупції)

За часів незалежності, в Україні діяли щонайменше 4 закони,
присвячені боротьбі з корупцією.

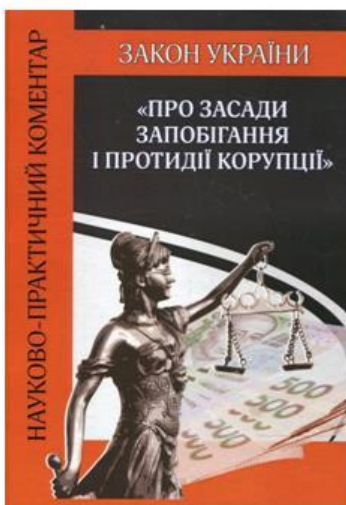
Лао-цзи зауважував: “Коли множаться закони і укази, зростають розбої і грабежі”.

Закон України
«Про боротьбу з
корупцією»
від 5 жовтня 1995 року
N 356/95-ВР

Закон України
«Про засади
запобігання та
протидії корупції»
від 11 червня 2009 року
N 1506-VI

Закон України
«Про засади
запобігання і протидії
корупції»
від 7 квітня 2011 року
№ 3206-VI

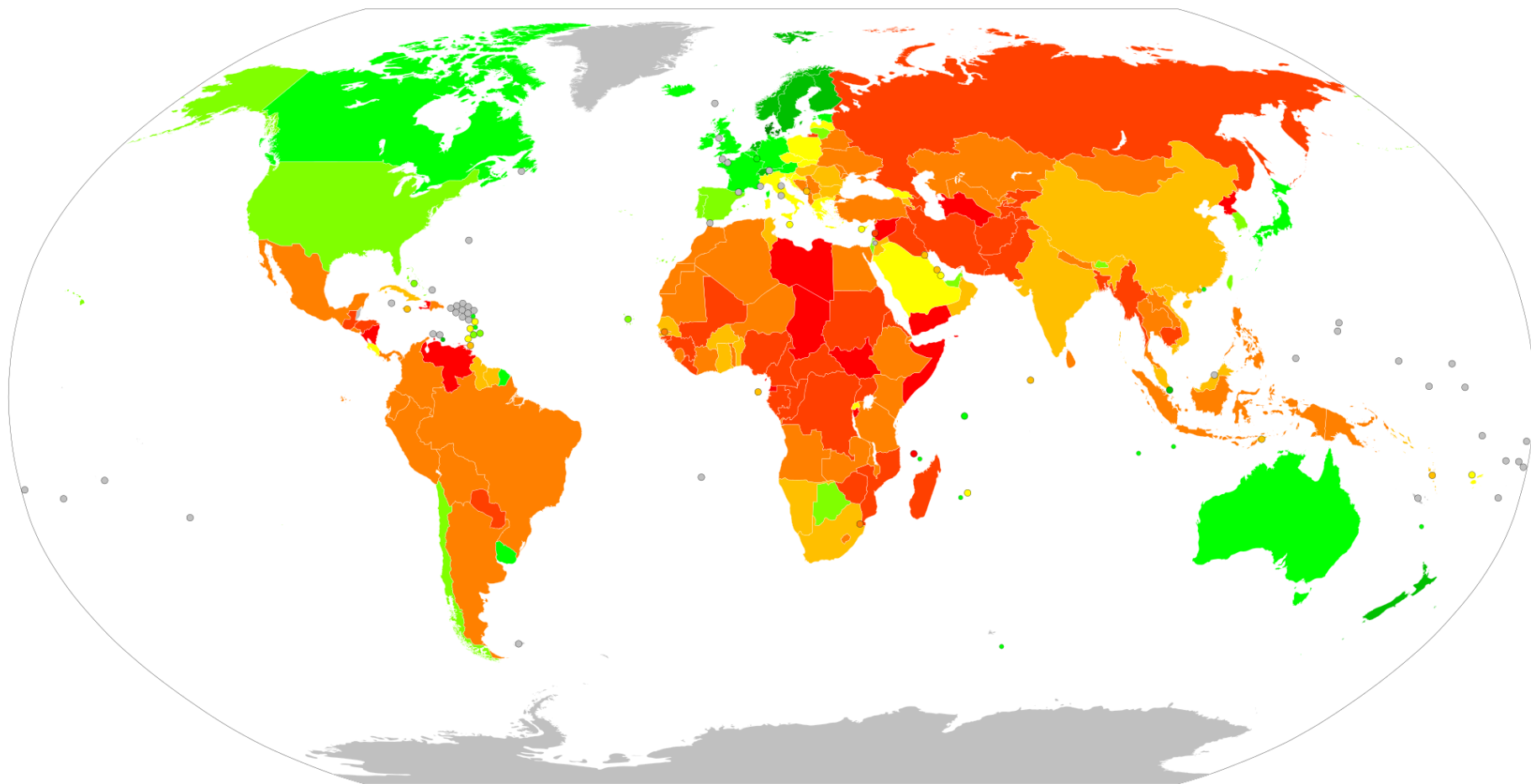
Закон України
«Про запобігання
корупції»
від 14 жовтня 2014 року
№ 1700-VII

Згідно з даними WikiLeaks 2011 р., дипломати США описували Україну часів Л.Д. Кучми та В.А. Ющенко як “клеттократію”.

Навряд чи з тих пір ситуація істотно змінилася.

Згідно з Індексом сприйняття корупції Transparency International за 2022 р.

Україна посідала **104 місце з 180** досліджених держав.

Transparency International вважає, що **від 30% до 50% українців стикалися з корупцією** (2009 р.). Представники бізнесу, що стикалися з корупцією, визначили **найкорумпованішими такі органи:**

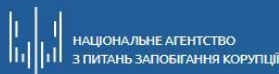

1. податкова служба (25 %);
2. Агентство земельних ресурсів (7,1 %);
3. Державна автомобільна інспекція (5,1 %);
4. митниця (4 %);
5. Міністерство внутрішніх справ (4 %);
6. обласні адміністрації (3,7 %);
7. прокуратура (3,3 %);
8. міліція (3,2 %);
9. санітарно-епідеміологічна служба (2,9 %);
10. Державна реєстраційна служба (2,8 %);
11. суди (2,8 %);
12. пожежна служба (2,5 %);
13. медичні заклади (1,7 %);
14. Державна архітектурно-будівельна інспекція (1,6 %);
15. міськвиконкоми (1,4 %).

Наразі в Україні функціонує Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення –

“Реєстр корупціонерів”: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua>

Його дані свідчать про те, що бл. **2/3** корупційних правопорушень є адміністративними, і тільки **1/3** – кримінальними; при цьому, за давання хабара притягають до відповідальності у **7-8 разів більше** людей, ніж за його отримання.

База знань НАЗК

ЄДИНИЙ ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР

осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення

[Головна сторінка](#) [Довідки](#) [Аналітика](#) [Пошук](#)

[Відкритий API](#)

СТАТИСТИКА РЕЄСТРУ **ВЕСЬ ПЕРІОД** ВИБРАТИ ПЕРІОД

47789

Всього записів у реєстрі

15922

за кримінальними правопорушеннями

29701

за адміністративними правопорушеннями

70

без зазначення категорії справи (внесені до 2019 року)

2105

за дисциплінарними правопорушеннями

ОБЕРІТЬ СЕРВІС:

Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення (Реєстр порушників) – це портал, де міститься інформація про всіх фізичних та юридичних осіб, які вчинили корупційні правопорушення. НАЗК адмініструє цей реєстр з лютого 2019 року.

Отримати особисту довідку фізичної особи

Перевірити довідку

Отримати особисту довідку юридичної особи

Про реєстр порушників

“Вони працюють”

СКІЛЬКИ КОРУПЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ ЗНАХОДЯТЬ АНТИКОРУПЦІЙНІ ОРГАНИ

За фактом:

- привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст.191 ККУ)
- одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 ККУ)
- зловживання владою та службовим становищем (ст. 364 ККУ)
- зловживання впливом (ст. 369-2 ККУ)

Інфографіку створено за даними відкритих джерел інформації станом на 23.07.2021 року

*злочини, які виявили органи поліції, ДБР, НАБУ, СБУ та ДФС за даними єдиних звітів про кримінальні правопорушення

“По ту сторону паркану, по ту сторону дверей,
Цепонув я строк тривалий – в одного букет статей...”

ПІДОЗРЮВАНІ В КОРУПЦІЇ

ХТО МАЄ НАЙБІЛЬШЕ ВІДКРИТИХ ПРОВАДЖЕНЬ ВІД НАБУ

ПІДОЗРА ПІДОЗРА ПІДОЗРА ПІДОЗРА

Максим Микитась
Народний депутат
VIII скликання

Жовтень 2019

1 Організація заволодіння
нерухомістю Нацгвардії

Вересень 2020

2 Підкуп директора філії
Енергоатому для укладання
договору із підконтрольною
компанією

Жовтень 2022

3 Спроба підкупу мера
Дніпра для будівництва
метрополітену поза
конкурсом

Жовтень 2023

4 Заволодіння коштами
Міноборони для
будівництва арсеналів

ПІДОЗРА ПІДОЗРА ПІДОЗРА

Олександр Дубілет
Голова правління ПриватБанку
1997-2016 рр.

Лютий 2021

1 Розтрата коштів
ПриватБанку
222 млн грн

Березень 2021

2 Розтрата коштів
ПриватБанку
8,2 млрд грн

Жовтень 2023

3 Розтрата коштів
ПриватБанку
9,2 млрд грн

СЛОВО І ДІЛО

Інфографіку створено за даними
відкритих джерел інформації
станом на 31 жовтня 2023 року

ПІДОЗРА ПІДОЗРА ПІДОЗРА

Микола Мартиненко
Народний депутат
III-VIII скликань

Квітень 2017

1 Заволодіння
коштами \$17,2 млн
держпідприємства
СхідГЗК

Жовтень 2017

2 Заволодіння
коштами €6,4 млн
НАЕК Енергоатому

Липень 2022

3 Підкуп чеською
компанією SKODA
JS a.s. для сприяння
та просування
інтересів

Відмивання коштів

ПІДОЗРА ПІДОЗРА

Олег Бахматюк
Підприємець

Листопад 2019

1 Заволодіння
коштами
стабілізаційного
кредиту НБУ
для VAB Банку

Жовтень 2022

2 Підкуп голови ДФС
для забезпечення
відшкодування
ПДВ компаніям
агрохолдингу

Коли оголошено підозру

В чому обвинувачується

ПІДОЗРА ПІДОЗРА

Роман Насіров
Голова ДФС
2015-2017 рр.

Березень 2017

1 Безпідставні рішення
про розстрочку
податкового боргу
компаній в інтересах
підприємця
О. Онищенко

Жовтень 2022

2 Підкуп
підприємцем
О. Бахматюком
для забезпечення
відшкодування
ПДВ компаніям
агрохолдингу

Для протидії корупції створено чимало спеціальних органів (НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС). Боротьба з корупцією триває.

*«Аби мелодію зіграти,
Потрібні вміння і талант,
Тож, марні чвари, як сидати,
Бо жоден з вас – не музикант!»*

(І.А. Крилов. Байка “Квартет”, 1811 р.)

*«У товаристві лад – усяк тому радіє;
Дурне безладдя лихо діє,
І діло, як на гріх,
Не діло – тільки сміх.»*

(Л.І. Глібов. Байка “Лебідь, Щука і Рак”, 1853 р.)

4. Корупційні діяння за законодавством України

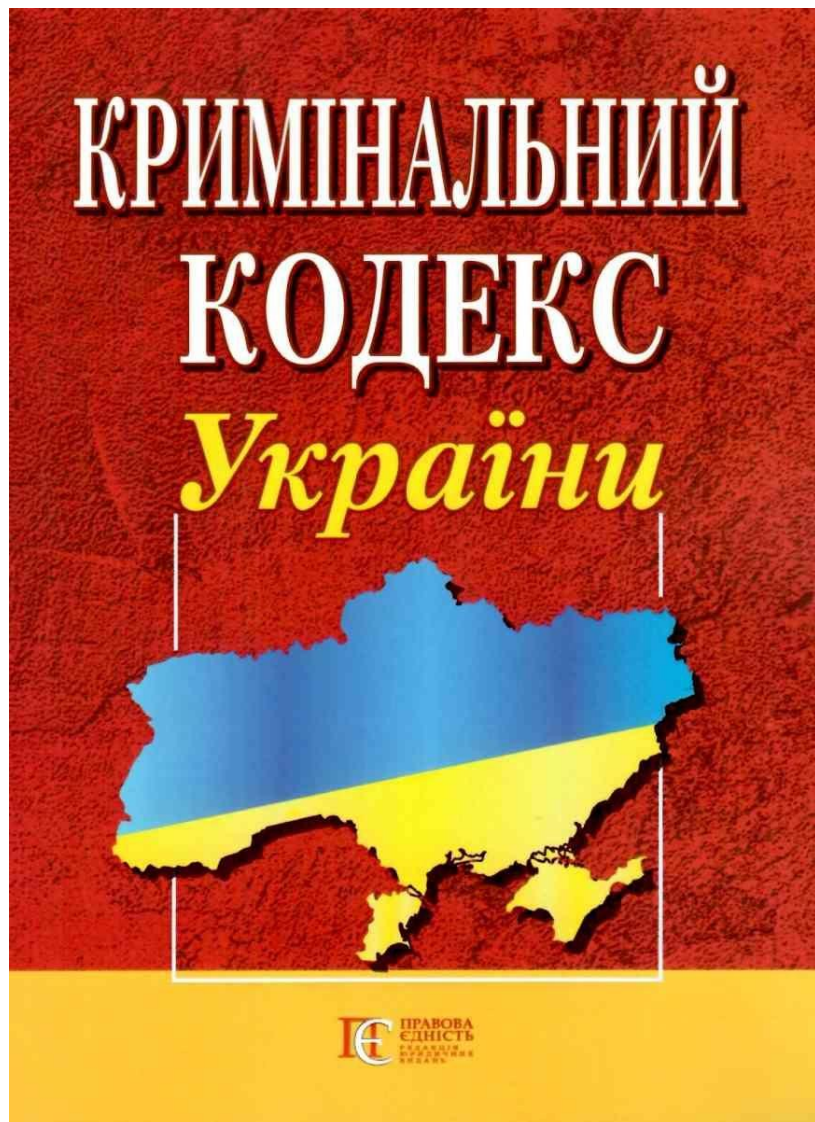
“В джунглях законів розквітає закон джунглів.”
(Яцек Вейрох)

Закон України “Про запобігання корупції” від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII дає таке визначення корупційного правопорушення (абз. 5 ч. 1 ст. 1):
«корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність».

З незрозумілих причин, про адміністративну відповідальність у цитованій дефініції не згадано.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, передбачені статтями різних розділів Особливої частини Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р.:

Розділ VI “Кримінальні правопорушення проти власності” (ст. 191).

Розділ VII “Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності” (ст. 210).

Розділ IX “Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки” (ст. 262).

Розділ XIII “Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів...” (ст. 308, 320).

Розділ XV “Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування...” (ст. 353, 354, 357, 358).

Розділ XVII “Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов’язаної з наданням публічних послуг” (ст. 364, 364-1, 365, 365-1, 365-2, 366, 366-1, 366-2, 366-3, 367, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 368-5, 369, 369-2).

Розділ XIX “...Військові кримінальні правопорушення” (ст. 410, 423, 423-1, 424).

Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, передбачені статтями Глави 13-А і Глави 15 Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р.:

Глава 13-А “Адміністративні правопорушення, пов’язані з корупцією” (172-2, 172-3, 172-4, 172-5, 172-6, 172-7, 172-8, 172-8-1, 172-9, 172-9-1, 172-9-2).

Глава 15 “Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління” (ст. 188-46).

Пошук за номером статті, по якій винесено судове рішення, у **Реєстрі корупціонерів** за посиланням <https://corruptinfo.nazk.gov.ua> дає змогу досягнути **загальний перелік корупційних правопорушень за версією Національного агентства з питань запобігання корупції:**

Кримінальні правопорушення:

- ст. 191 ККУ Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем
- ст. 210 ККУ Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням
- ст. 262 ККУ Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем
- ст. 308 ККУ Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем
- ст. 320 ККУ Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів
- ст. 353 ККУ Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи
- ст. 354 ККУ Підкуп працівника підприємства, установи чи організації
- ст. 357 ККУ Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження
- ст. 358 ККУ Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів
- ст. 364 ККУ Зловживання владою або службовим становищем
- ст. 364-1 ККУ Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми
- ст. 365 ККУ Перевищення влади або службових повноважень (порушення не є корупційним)
- ст. 365-1 ККУ Перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (виключено)
- ст. 365-2 ККУ Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги
- ст. 366 ККУ Службове підроблення (порушення не є корупційним)
- ст. 366-1 ККУ Декларування недостовірної інформації
- ст. 366-2 ККУ Декларування недостовірної інформації
- ст. 366-3 ККУ Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування
- ст. 367 ККУ Службова недбалість (злочин не є корупційним)
- ст. 368 ККУ Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою
- ст. 368-2 ККУ Незаконне збагачення (виключено)
- ст. 368-3 ККУ Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми
- ст. 368-4 ККУ Підкуп особи, яка надає публічні послуги
- ст. 368-5 ККУ Незаконне збагачення
- ст. 369 ККУ Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі
- ст. 369-2 ККУ Зловживання впливом
- ст. 410 ККУ Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем
- ст. 423 ККУ Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (виключено)
- ст. 423-1 ККУ Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (виключено)
- ст. 424 ККУ Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень

Пошук за номером статті, по якій винесено судове рішення, у **Реєстрі корупціонерів** за посиланням <https://corruptinfo.nazk.gov.ua> дає змогу досягнути загальний перелік корупційних правопорушень за версією Національного агентства з питань запобігання корупції:

Адміністративні правопорушення:

ст. 172-2 КУпАП Порухення обмежень щодо використання службового становища (виключено)

ст. 172-3 КУпАП Пропозиція або надання неправомірної вигоди (виключено)

ст. 172-4 КУпАП Порухення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності

ст. 172-5 КУпАП Порухення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків

ст. 172-6 КУпАП Порухення вимог фінансового контролю

ст. 172-7 КУпАП Порухення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів

ст. 172-8 КУпАП Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень

*ст. 172-8-1 КУпАП Порухення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг**

ст. 172-9 КУпАП Невжиття заходів щодо протидії корупції

*ст. 172-9-1 КУпАП Порухення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням**

ст. 172-9-2 КУпАП Порухення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля

ст. 188-46 КУпАП Невиконання законних вимог (приписів) Національного агентства з питань запобігання корупції

** Рішення за статтями 172-8-1 та 172-9-1 не наведені у «Реєстрі корупціонерів», однак ці статті наявні у Главі 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення.*

5. Основні засади боротьби з корупцією

*“...Байден... обіцяв сто дев'яносто мільйонів доларів на боротьбу з корупцією...
Сто дев'яносто мільйонів доларів можна потратити ефективніше...
А на боротьбу з корупцією виставить ящика патронів...”*
(Народний депутат України Олег Ляшко, 2015 р.)

Головними **причинами високої корупції**: є недосконалість політичних інститутів, невдала система державного управління, непрофесійність керівництва держави, недосконала судова система, політична корупція у парламенті, брак політичної волі керівництва держави, слабкість інститутів громадянського суспільства, незацікавленість керівників у результатах управління, прихід до влади випадкових осіб, брак традицій тощо.

Також, до **причин**, що сприяють існуванню високого рівня **корупції**, відносять такі:

1. Високий рівень політичної й економічної **монополізації**.
2. **Цензура**.
3. **Двозначні закони**. Просте, недвозначне, лаконічне і зрозуміле законодавство скорочує потреби у великому апараті чиновників і полегшує розуміння законів громадянами.
4. **Незнання або нерозуміння законів населенням**, що дозволяє посадовим особам доволно перешкоджати здійсненню бюрократичних процедур або завищувати належні виплати.
5. **Залежність стандартів і принципів**, що лежать в основі роботи бюрократичного апарату, **від** політики правлячої **еліти**.
6. Професійна **некомпетентність бюрократії**.
7. **Кумівство** та політичне заступництво, внаслідок чого формуються особисті стосунки (таємні домовленості), що ослабляють механізми контролю та запобігання корупції.
8. **Відсутність єдності** в системі виконавчої влади, тобто регулювання однієї і тієї ж діяльності різними інстанціями.
9. **Нерозвинене (слабке) громадянське суспільство**, внаслідок чого громадяни не мають достатнього впливу для ефективного контролю за діями законодавчої, виконавчої та судової гілок державної влади.

Також, ймовірно, **високому рівню корупції сприяють** такі фактори:

1. Низький рівень зарплати у державному секторі, порівняно з приватним сектором.
2. Державне регулювання економіки.
3. Залежність громадян від чиновників, монополія держави на певні послуги.
4. Відірваність бюрократичної еліти від народу.
5. Економічна нестабільність, інфляція.
6. Етнічна неоднорідність населення.
7. Низький рівень економічного розвитку (ВВП на душу населення).
8. Релігійні традиції.
9. Культура країни загалом тощо.

Для подолання корупції необхідно **усунути** згадані вище **корупціогенні фактори**.

Також, **подоланню корупції можуть сприяти: вжорсточення законів** та забезпечення їх виконання;

створення **економічних механізмів** збільшення доходів посадовців без порушення законів;

дублювання повноважень і **підсилення конкуренції** між різними органами влади тощо.

Крім того, корисним вбачається: **зменшення дискреційних повноважень** влади, **інформаційне забезпечення** громадян, **відкритість відомчих систем**, **соціальне забезпечення чиновників**,

фінансовий моніторинг доходів і видатків не тільки посадових осіб, а **всіх** громадян тощо.

Боротьба з корупцією може здійснюватися **методами внутрішнього і зовнішнього контролю**.

Оптимальний рівень корупції передбачає, що витрати на боротьбу з корупцією не повинні перевищувати розміру шкоди, заподіяної нею.

Методи внутрішнього контролю існують у самому апараті управління – це, зокрема, зрозумілі **стандарты виконання обов'язків** посадовцями і **суворий нагляд** за кожним службовцем.

Внутрішній контроль був основним способом боротьби з корупцією у **монархіях періоду абсолютизму** і досі зберігає високу ефективність.

Н. **Макіавеллі** вважав, що у монархіях, «правлячих за допомогою слуг», корупція менш небезпечна, оскільки всі «слуги» зобов'язані милостям государя і їх важче підкупувати.

Методи зовнішнього контролю мають високий ступінь незалежності від виконавчої влади.

Вони характерні для **ліберальної демократії**. До них відносяться: **ефективна судова система, свобода слова і ЗМІ, ефективна система виборів, правова держава, незалежне правосуддя, поділ влади та система «стримувань і противаг»** тощо.

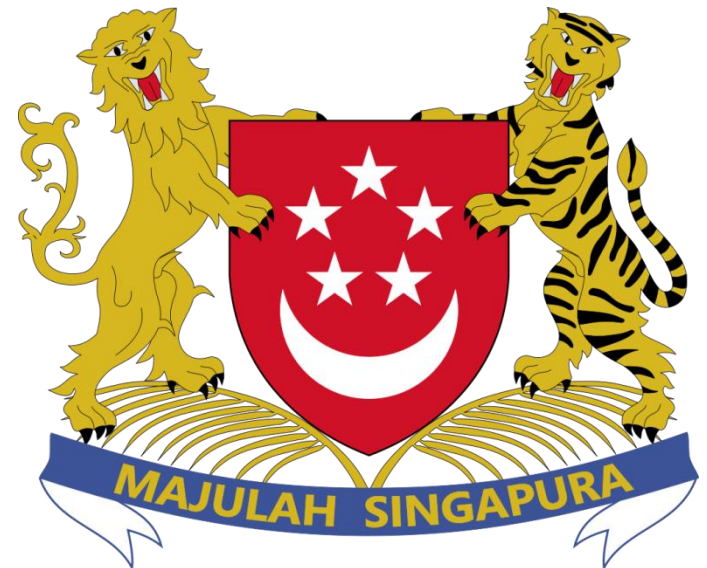
У сучасному світі існують 3 стратегії боротьби з корупцією:
фінляндська, сінгапурська, шведська.

Фінляндська стратегія передбачає відсутність спеціальних законів про боротьбу з корупцією. **Корупція** розглядалася як частина звичайної кримінальної злочинності. **Покарання** за одержання хабара було доволі м'яким – від штрафу до 4 років ув'язнення. **У післявоєнний період корупція у Фінляндії різко знизилася:** 549 вироків за 1945-1954 рр., 81 вирок за 1980-1989 рр., 38 вироків за 1990-ті рр. Фінляндія **ратифікувала** й низку міжнародних актів по боротьбі з корупцією.

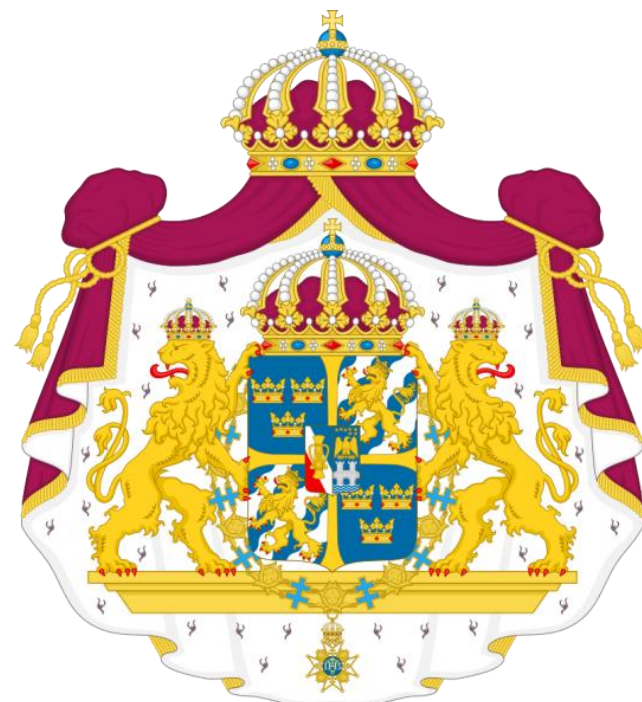

Сінгапурська стратегія боротьби з корупцією відрізняється **суворістю та послідовністю**, ґрунтуючись на «логіці у контролі за корупцією»: «спроби **викоренити корупцію** повинні ґрунтуватися на прагненні мінімізувати або **виключити** умови, що створюють як **стимул, так і можливість** схилення особи до здійснення **корумпованих дій**».

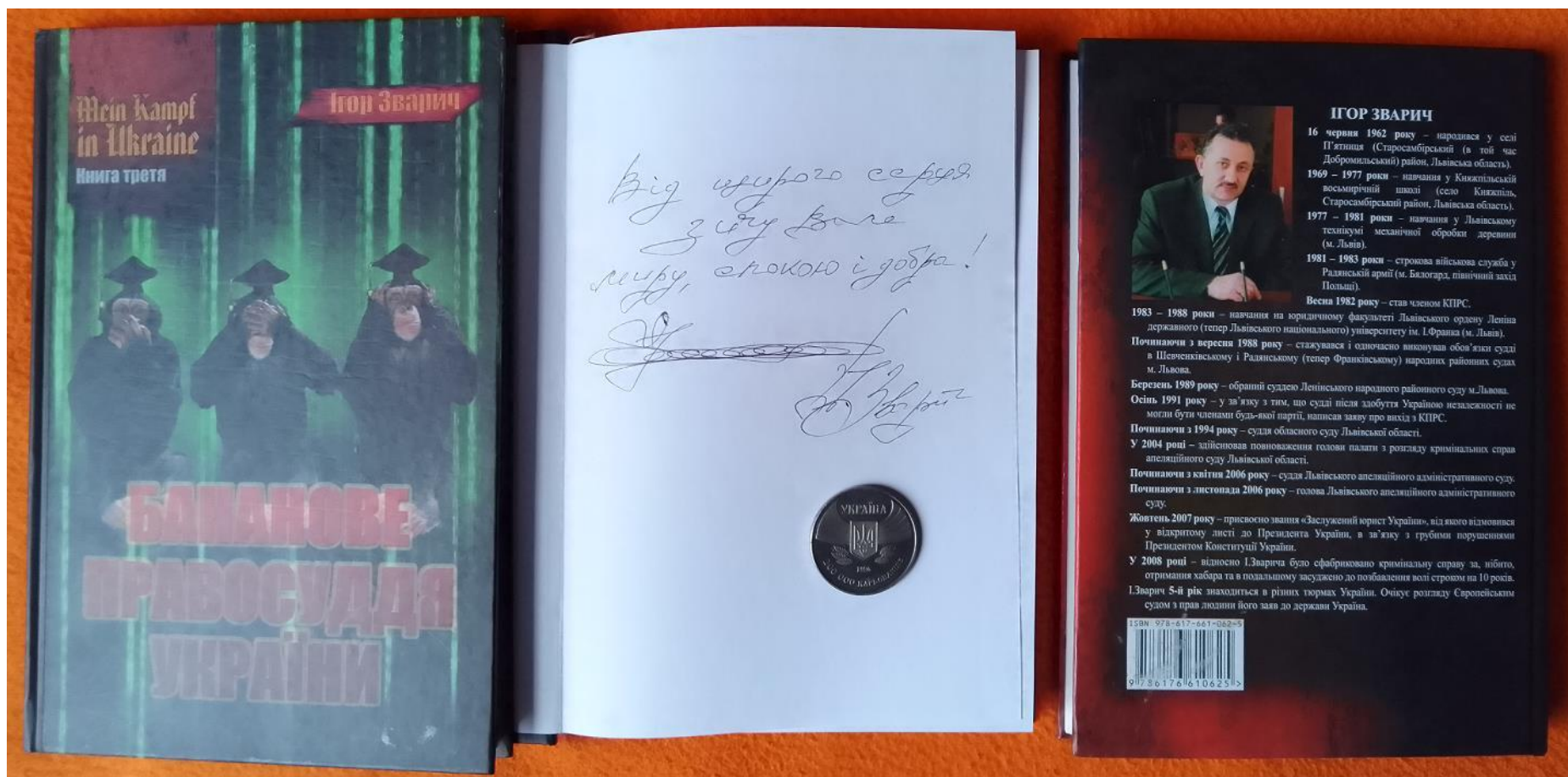
Вона передбачає: **регламентацію дій чиновників, спрощення бюрократичних процедур, суворий нагляд** за дотриманням високих етичних стандартів, можливість громадян **поскаржитися** до автономного **Бюро з розслідування випадків корупції** і вимагати відшкодування збитків, посилення **законодавства**, підвищення **незалежності судової системи** (з високою зарплатою і привілейованим статусом суддів), **економічні санкції** за давання хабара або відмову від участі в антикорупційних розслідуваннях, **поголовне звільнення співробітників митниці й інших держслужб, дерегулювання економіки, підвищення зарплат чиновників, підготовку кваліфікованих адміністративних кадрів.**

Шведська стратегія боротьби з корупцією пов'язана з модернізацією країни, комплексом заходів, спрямованих на усунення меркантилізму. Вона передбачає зменшення державного регулювання діяльності фірм, що здійснюється за допомогою стимулів (через податки, пільги і субсидії), а не заборон і дозволів, відкриття доступу до внутрішніх державних документів, створення незалежної й ефективної системи правосуддя, встановлення високих етичних стандартів для адміністраторів. Зарплати високопоставлених чиновників спочатку перевищували заробітки робітників у 12-15 разів, проте з часом, ця різниця знизилася до двократної.

На підсумок, хотілося би процитувати легендарного суддю Ігоря Зварича, автора безсмертної тритомної праці “Mein Kampf in Ukraine”, написаної у Менській виправній колонії № 91: “Від щирого серця зичу Вам миру, спокою і добра!”

Список джерел:

Нормативні документи:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
3. Закон України “Про запобігання корупції” від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII // Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. Ст. 2056.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

Енциклопедії:

6. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемпученко та ін. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998-2004. Т.1-6. URL: <https://leksika.com.ua/legal/>
7. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Головна_сторінка
8. Корупція // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Корупція>
9. Корупція в Україні // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Корупція_в_Україні
10. Коррупция // Википедия. Свободная энциклопедия. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Коррупция>

Список джерел:

Праці класиків політико-правової думки та історичні першоджерела:

11. Арістотель. Політика / Переклав з давньогрецької Олександр Кислюк. Видання 3-тє. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2005. 240 с.
12. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту: із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена / переклад проф. Івана Огієнка. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2003. 1168 с.
13. Законы XII таблиц // Хрестоматия по истории Древнего мира. Т. III. Рим. Под ред. акад. В.В. Струве. М., 1953. С. 21-33.
URL: <https://ancientrome.ru/ius/i.htm?a=1446588975>
14. Каутилья. Артхашастра или Наука о политике: Перевод с санскрита и издание подготовил В.И. Кальянов. М., 1993.
15. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. (Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. Затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана. Підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового). URL: <https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
16. Коран. Переклад смислів українською мовою / Переклад з арабської Михайла Якубовича. Київ: ДУМУ «УММА» 2017. 608 с. URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/Коран_\(Якубович\)](https://uk.wikisource.org/wiki/Коран_(Якубович))
17. Корнелий Тацит. Сочинения: в 2 т. Л.: Наука, 1969. Т. 1. Анналы. Малые произведения. 444 с.; Т. 2. История. 370 с.
18. Ла Бозси, Этьен де. Рассуждение о добровольном рабстве / Пер. с фр. М.: АН СССР, 1952. 200 с.
19. Макиавелли Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. СПб. : Азбука-классика, 2008. 272 с.
20. Нестор-летописец и др. Повесть временных лет // Полное собрание русских летописей. СПб.; М., 1841-2004. Т. 1-43. – Т. 38. Радзивилловская летопись / Изд. подг. М.Д. Приселковым. Л.: Наука, 1989. 177 с.
21. Руська Правда. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / Склали та підготували до друку проф. С. Юшков. Київ : Видавництво Української Академії Наук, 1935. URL: <http://litopys.org.ua/yushkov/ys.htm>
22. Царский Титулярник: в 2 т. / Под общей редакцией Ю.М. Эскина. М.: Культурно-просветительный фонд им. народного артиста Сергея Столярова, 2007.

Список джерел:

Література з історії держави і права, історії вчень про державу і право, конституційного права зарубіжних країн:

23. Бандурка О.М. Історія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навчальних закладів / О.М. Бандурка, М.Ю. Бурдін, О.М. Головка та ін. Харків: Майдан, 2018. 616 с.
24. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Істина, 2005. 768 с.
25. Історія вчень про державу і право : підручник / заред. : проф. Г.Г. Демиденка, проф. О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 256 с.
26. Конституции зарубежных государств : учебное пособие. 2-е издание, исправленное и дополненное / составитель В.В. Маклаков. М.: Издательство БЕК, 1997. 586 с.
27. Конституционное право зарубежных стран /О.В. Афанасьева, Е.В. Колесников, Г.Н. Комкова, А.В. Малько ; под общ. ред. д.ю.н., проф. А.В. Малько. М.: Норма, 2004. 320 с.
28. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право :навчальний посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 312 с.
29. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Вид. 4-те, доп. Київ: Атіка, 2004. 616 с.
30. Музиченко П.П. Історія держави і права України. Київ: Знання, 2001. 429 с.
31. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн : навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 3-те видання, стереотипне. Львів: Новий Світ-2000, 2012. 480 с.

Список джерел:

Література про епоху абсолютної монархії у Франції та її порядки:

32. Версаль / Автор-составитель Е.А. Конькова. М.: Вече, 2008. 240 с.
33. Глаголева Е. Повседневная жизнь королевских мушкетеров. М.: Молодая гвардия, 2008. 325 с.
34. Дюлон К. Анна Австрийская: Мать Людовика XIV / Пер. с фр. И.А. Эгипти. СПб.: Евразия, 2009. 605 с.
35. Дюма А. Людовик XIV и его век / Пер. с фр. М.: Издательство «АЛЬФА-КНИГА», 2011. 780 с.
36. Куртиль, Гасьен де Сандра де. Мемуары месье Шарля де Баатца сеньора д'Артаньяна, капитан-лейтенанта первой роты мушкетеров короля, содержащие множество вещей личных и секретных, произошедших при правлении Людовика Великого. М.: Антанта Лтд, 1995. 1380 с.
37. Куртиль Г. де С. де. Дневники Шарля де Баатца, сеньора д'Артаньяна // Из сборника: Нимье Р. Влюблённый д'Артаньян, или пятнадцать лет спустя. Куртиль Г. де С. де. Дневники Шарля де Баатца, сеньора д'Артаньяна. / Пер. с фр. С. Свяцкого; худож. Г. Семёнов. СПб.: СП Смарт, 1993. 400 с.
38. Леви Э. Кардинал Ришелье и становление Франции / Пер. с англ. Е.Е. Сырневой. М.: АСТ: Астрель, 2007. 415 с.
39. Нечаев С. Ю. Три д'Артаньяна. Исторические прототипы героев романов «Три мушкетера», «Двадцать лет спустя» и «Виконт де Бражелон». М.: АСТ, 2009. 411 с.
40. Птифис Ж.К. Истинный д'Артаньян. М.: Молодая гвардия, 2004. 208 с.
41. Птифис Ж.К. Людовик XIV. Слава и испытания / Пер. с фр. И.А. Эгипти. СПб.: Евразия, 2008. 382 с.
42. Эрланже Ф. Эпоха дворов и королей. Этикет и нравы в 1558-1715 гг. / Пер. с англ. Т.В. Шестопаля. Смоленск: Русич, 2005. 288 с.

Список джерел:

Художня література:

43. Зварич І. Mein Kampf in Ukraine: в 3 т. Т. 1. Суддя-комуніст. Київ: Самміт-книга, 2013. 256 с.
44. Зварич І. Mein Kampf in Ukraine: в 3 т. Т. 2. Суддя-націоналіст. Львів: ТРЕК ЛТД, 2014. 348 с.
45. Зварич І. Mein Kampf in Ukraine: в 3 т. Т. 3. Бананове правосуддя України. Київ: Самміт-книга, 2016. 208 с.
46. Глібов Л.І. Байки / упоряд. та передм. Р. Мельникова; худож. Ю. Кучеровська. Київ: Школа, 2005. 128 с.
47. Гоголь Н. Ревизоръ: комедія въ пяти дѣйствіях. Санктпетербургъ: Типографія А. Плюшара, 1836.
48. Крылов И.А. Полное собрание починений: в 3 т. М.: Государственное издательство художественной литературы, 1945-1946.

Інші джерела:

49. Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua>
50. Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. URL: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua>
51. Мусский И.А. 100 великих мыслителей. М.: Вече, 2004. 688 с.
52. Слово і діло: Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua>
53. Arvind K. Jain. Corruption: A Review // Journal of Economic Surveys. 2001-2002. Vol. 15. Issue 1. P. 71-121. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-6419.00133>